

MAAELUFOORUM

2011

Kogumiku väljaandmist toetab Euroopa Liit

Maaelu Arengu Euroopa
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

SISUKORD

- 2 Maaelu arengukava toetab ettevõtluse mitmekesistamist**
Helir-Valdor Seeder, põllumajandusminister
- 3 Maaelufoorumiks**
Reet Länkur, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, maaelu toimkond
- 4 Maaelu arengukava 2014 – 2020**
Marko Gorban, Põllumajandusministeerium, maaelu arengu osakond
- 8 Maaelu arengu aruanne - Mis ootab ees Eesti maaelu arengut?**
Professor Rando Värnik Eesti Maaülikool, Majandus- ja sotsiaalinstituut
- 16 Eesti maaelu arengustsenaariumid**
Ants-Hannes Viira, Anne Pöder, Rando Värnik, Ruuta Ruttas-Küttim, Eesti Maaülikool Majandus- ja Sotsiaalinstituut
- 18 Maaelu areng aastatel 2014 - 2020**
Aivar Niinemägi, MTÜ PAIK
- 20 Turismiettevõtete roll maaelu arengus**
Raili Mengel-Sünt, MTÜ Eesti Maaturism
- 21 Mahepõllumajanduse ees seisvad väljakutsed**
Airi Vetemaa, Eesti Mahepõllumajanduse Sihtasutus
- 22 Kohaliku toidu arendamine**
Ave Tamra, Võrumaa Partnerluskogu, UMA Mekk projektijuht
- 23 Kuidas saab nõuandeteenistus panustada maaettevõtluse arengusse**
Jaan Bachmann, Valgamaa Põllumeeste Liidu Nõuandekeskus

Maaelu arengukava toetab ettevõtluse mitmekesistamist

Helir-Valdor Seeder, põllumajandusminister

Aja jooksul on maapiirkonna arengut järjest enam asunud mõjutama põllumajanduse välised tegurid, samuti on muutunud ka põllumajandus selle traditsioonilises mõttes. Euroopa Liidu ühine põllumajanduspoliitika ei ole juba ammu enam üksnes toidutootmispoliitika, vaid see peegeldab endas põllumajanduse kasvavat multifunktsionaalsust, hõlmates nii tootmist, keskkonda, turismi ja vaba aja veetmist kui ka kultuuripärandit jne. Seda arengut saab vaadelda paralleelselt maaelu arengu poliitika lisandumisega ühisesse põllumajanduspoliitikasse.

Maapiirkonna eripära hoidmiseks tuleb esmalt säilitada sealne eluolu ning teisalt luua ja arendada kogu sealset keskkonda, saavutamaks jätkusuutlik elukeskkond ning maaelanikkonna üldine rahulolu ja turvatunne tuleviku suhtes. Maapiirkonna ettevõtluse toetamine on üks elujõulisemaid ja efektiivsemaid meetmeid, mille kaudu on riigil võimalik luua muutuste keerises olev maapiirkond konkurents- ja arenguvõimeliseks. Kui maaelanikkonnale on oluline stabiilsus, siis sealsetele ettevõtjatele on sobivad ja vajalikud head võimalused muutusteks ja arenguteks ning riigipoolne tugi mitmekesiste ideede ja investeeringute elluviimiseks.

Üks olulisemaid programmdokumente, mille raames jätkub ja kestab tänaseni maaettevõtluse mitmekesistamise toetamine, on Eesti maaelu arengukava 2007–2013. Alates 2008. aastast rakendatakse meetet „Majandustegevuse mitmekesistamine maapiirkonnas“, mille eesmärk ongi suurendada läbi maapiirkonna ettevõtluse mitmekesistamise seal tegutsevate ettevõtjate elujõulisust ja jätkusuutlikku arengut ning soodustada seeläbi uute ja paremate töökohtade loomist maapiirkonnas. Meede soodustab otseselt nii töökohtade säilimist kui ka uute töökohtade loomist. Toetust saab taotleda uute projektide elluviimiseks maapiirkonnas ning ka juba olemasolevate maapiirkonna ettevõtete arendamiseks ning mitmekesistamiseks.

Sellest meetmest saavad toetust taotleda nii mittepõllumajandusliku ettevõtlusega tegelevad mikroettevõtjad kui ka väiksemad põllumajandustootjad, kelle jaoks on see hea võimalus arendada oma ettevõtlust mitte põllumajanduses,

vaid muudes valdkondades ning mitmekesistada seeläbi maaettevõtlust. Põllumajandustootjatele on selle meetme puhul eraldi eelarve ning neid hinnatakse teistest ettevõtjatest eraldi paremusjärjestuses, andes niiviisi põllumajandustootjatele eelise teiste ettevõtjate ees.

Praeguseks on toimunud juba viis taotlusvooru, mille kaudu on esitatud 1344 taotlust toetussummas 127 miljonit eurot – seda on rohkem kui meetme kogu programiperioodi eelarve kokku, mis on 71 miljonit. Praeguseks on menetletud ning heakskiidu otsused saanud juba nelja taotlusvooru projektid, viienda vooru tulemused selguvad 2012. aasta veebruaris. Nelja taotlusvooru menetlemise tulemusena on rahuldatud 612 projekti toetussummas 55 miljonit eurot, mille elluviimisel planeeritakse maapiirkonda investeerida kokku 115 miljonit eurot koos ettevõtjatepoolse omafinantseeringuga. 2011. aasta septembriks on neljas taotlusvoorus heakskiidetud projektide teostamiseks tehtud väljamakseid 24 miljonit.

Meetmest on toetust saanud mitmed erineva tegevusvaldkonnaga seotud projektid, mille elluviimisel mitmekesistatakse maapiirkonna ettevõtlust ja eluolu ning luuakse juurde uuenduslikke ja konkurentsivõimelisi töökohti. Enim on toetust määratud hoonete ja rajatiste ehitamiseks – ligikaudu 65% määratud toetussummast. Märkimist väärib ka asjaolu, et Eesti maaelu arengukava 2007–2013 vahendamise raames läbiviidud investeeringutoetuse saajate küsitluse tulemusena selgus, et ligikaudu 77% meetme kaudu toetust saanud ettevõtjatest tõdes, et toetuse tulemusena on laiendatud ettevõtte tegevussuundi ning toetuse abil on mitmekesistatud ettevõtte toodete ja teenuste valikut. Küsitlusest ilmnas ka ettevõtjate positiivne hinnang toetuse mõjule töökohtade loomise seisukohast ning eriti peeti oluliseks toetuse mõju töökohtade säilitamisele ja töötingimuste parandamisele. Prognoosivalt saab öelda, et kolme taotlusvooru projektide elluviimisel luuakse ligikaudu 890 uut töökohta. Kuid reaalsed tulemused selguvad siiski hiljem, kui projektid on täies mahus ellu viidud ning ettevõtlustegevus käivitunud.

Praeguseks on põllumajandusministeeriumis juba alanud uue maaelu arengukava koostamine. Oleme asunud analüüsima ja infot koguma, kava kokkukirjutamiseks on moodustatud juhtrühm. Kindlasti jätkuvad käesoleval perioodil end õigustanud investeeringumeetmed ja toetused ning kindlasti lisandub uusi meetmeid.

Kuid lisaks konkreetsetele meetmetele peab meil olema laiem visioon, milleks peaks olema tasakaal nii maa kui linna, majandusarengu ja elukeskkonna vahel.

Maaelufoorumiks

Üks saagiaasta on lõppenud. Kellele kuidas - kas on põhjust rahuliku südamega jõuludele vastu minna või on ebaõnnestumisi, mille ületamiseks on vaja ennast kokku võtta, plaane muuta või muul moel jätkata. Kui jätkata, siis kas jätkuvalt maal?

Maaelu kui selline peab olema ja säilima viisil, mis on tänapäevaselt toimiv - see on mõistetav seisukoht. Küsimus aga on selles, kuidas seda jätkusuutlikult tagada? Kes ja millisel viisil peaks panustama? Kuhu? Mis on põhjus ja mis tagajärg? Mis on olukorrad, mille mittemärkamisel ja -tähtsustamisel võib kahjustada mingeid toimumisvaldkondi nii, et need kutsuvad esile järjekordse taandumise. Tegemist on justkui põlise elu- ja töökorraldusega, kuid ometi on tänapäevased toime- ja ka mõtteviisid selle põlisuse haprust testimas.

Maaelufoorum on üks koht, kus sarnaselt mõtlevad, maal toimetavad ja selle suundumuste üle otsustavad inimesed kohtuvad, et just neid küsimusi küsida, neile küsimustele vastuseid leida ja mõtteid jagada. See on oluline, et jõuda oma vajadused, tähelepanekud ja lahendusettepanekud koondada ning need siis valmivasse maaelu arengukavasse sisse kirjutada. See dokument hakkab meie arenguid järgmised seitse aastat juhtima ja peab olema seda nägu, mis võimaldab maaelul jätkuda, muutuda kvaliteetseks, kättesaadavaks ja väärikaks. Töenäoliselt on palju lahendusi peidus koostöös ja ühistegevuses. Jällegi on põhjust koostumistel leida partnereid ja häid mõtteid, kuidas areneda, tugevneda läbi erinevate võrgustike ja ühiste ettevõtmiste.

Tänu teile, kes te elate ja toimetate maal, panustate ja usute, et karjamaa võib olla sama võluv kui marjamaa – saame pidada maaelufoorumit ning et meil on, kellele arengukava koostada!

Reet Länkur, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja
maaelutoimkonna esinaine

Maaelu arengu poliitika tulevikust ühise põllumajanduspoliitika reformiettepanekute valguses

Marko Gorban, Henno Nurmsalu, Põllumajandusministeerium

Sissejuhatuseks

Arutelud Euroopa Liidu (EL) järgmise 2014-2020 programmiperioodi ühise eelarve ja sellest rahastatavate poliitikate teemal on eesmärkide ja üldiste põhimõtete tasandil juba mitu aastat käimas. Käesoleva aasta suvel Euroopa Komisjoni poolt avaldatud ettepanekud EL eelarve kohta andsid senistele arutelule selgemad piirjooned eelarve mõttes. Oktoobris avalikustatud ühtekuuluvuspoliitika ning ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) õigusaktide eelnõud peaksid tulevikus määratlema nende poliitikate õigusliku raamistiku.

EL eelarve ja poliitikate planeerimine peaks nende ettepanekute kohaselt muutuma senisest strateegilisemaks ja ühte sammu astuvamaks. EL tasandil on kokku lepitud EL 2020 strateegia koos ambitsioonikate eesmärkidega tööhõive, teadus- ja arendustegevuse, energia ja kliima, hariduse ning vaesuse vähendamise osas. Sellest strateegiast peaksid lähtuma nii ühiseelarve kui ka erinevad poliitikad.

Maaelu arengu poliitika väljavaated

Ettepanekute kohaselt peaks ÜPP endiselt jääma ühiselt rahastatavaks ning säilitama oma senise kahesambalise struktuuri, millest I samm hõlmab otsetoetusi ja turukorraldusmeetmeid ning II samm maaelu arengu poliitikat.

Selleks, et erinevate poliitikate vahel senisest suuremat koostöö saavutada, on kavas teatud poliitikate osasid hakata ühiselt planeerima. Maaelu arengu poliitika on kaasatud EL tasandil ühisesse strateegilise raamistikku koos Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi, Ühtekuuluvusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondiga. Riiklikul tasandil koostatakse ühise planeerimise osana Euroopa Komisjoniga läbi räägitavad ja kokku lepitud partnerluslepingud.

Maaelu arengu poliitika strateegiline lähenemine peaks tugvnema läbi EL tasandil määratletavate ja kokku lepitud ühiste maaelu arengu poliitika prioriteetide, mis on kombinatsioon ÜPP ning EL 2020 strateegia eesmärkidest:

- teadmussiirde ja innovatsiooni edendamine põllumajanduses, metsanduses ja maapiirkonnas;
- konkurentsivõime ja põllumajandusettevõtete elujõulisuse parandamine;
- toidukettide organiseerumise ja riskijuhtimise edendamine;
- põllumajandusest ja metsandusest sõltuvate ökosüsteemide taastamine, säilitamine ja parandamine;
- ressursisäästu edendamine ning keskkonnasäästlikule

ja kliimakindlale majandusele ülemineku toetamine põllumajandus-, toidu- ja metsandussektorites;

- sotsiaalse kaasamise, vaesuse vähendamise ja majandusliku arengu edendamine maapiirkonnas.

Nimetatud prioriteedid on aluseks maaelu programmi koostamisele. Maaelu programmide koostamise osas uus maaelu arengu poliitika õigusraamistik suuri muudatusi ette ei näe. Uue elemendina on lisandunud võimalus nende raames alaprogramme luua (nt noortalunikele, väiketalunikele, lühikestele tarneahelatele), mille puhul on võimalik kohaldada ka kõrgemaid toetuse määrasid.

Seniseid EL maaelu arengu määruse tasandil eeldefineeritud meetmeid on ettepanekute kohaselt integreeritud (nt erinevad põllumajanduse investeringutoetused, ettevõtlustoetused, metsandustoetused) ning seeläbi on nende arvu vähendatud. Kuivõrd enamus meetmeid aitab kaasa mitme prioriteedi saavutamisele, siis senisest telgede-põhisest lähenemisest, kus meetmed olid grupeeritud vastavalt teljele, mille eesmärkidele see suunatud oli, on loobutud. Ettepanekud näevad ette looduslikust eripärast tingitud piirangutega alade (praegune LFA) uut objektiivsetel kriteeriumidel põhinevat määratlemist. Võrreldes varasemaga on eraldi seisev meede ette nähtud mahepõllumajandusele. Keskkonnametmete puhul on põllumajandustootjatele loodud võimalus võtta ühiseid keskkonnavalaseid kohustusi. Põllumajanduslik keskkonnatoetus on liikmesriikidele endiselt kohustuslik. Maaelu arengu poliitika instrumentide hulka on lisandunud riskijuhtimisinstrumendid.

Olemasolevat koostöö meetet on oluliselt tugevdatud ning selle ulatust nii toetatavate tegevuste kui kasusaajate osas on senisega võrreldes laiendatud. Leader ja võrgustikel põhinevad lähenemised mängivad ka uuel perioodil olulist rolli maapiirkondade arendamisel. Leader-lähenemine maaelu programmide raames on kohustuslik ning seda on laiendatud ka muudesse fondidesse. Innovatsiooni edendamiseks on uue elemendina kavandatud kohalike uuenduslike koostöö projektide auhind. Ettepanek hõlmab ka põllumajanduse tootlikkuse ja jätkusuutlikkuse Euroopa innovatsiooni partnerlust, mis on suunatud ressursisäästule, teaduse ja põllumajanduse sidemete tugevdamisele ja innovatsiooni edendamisele.

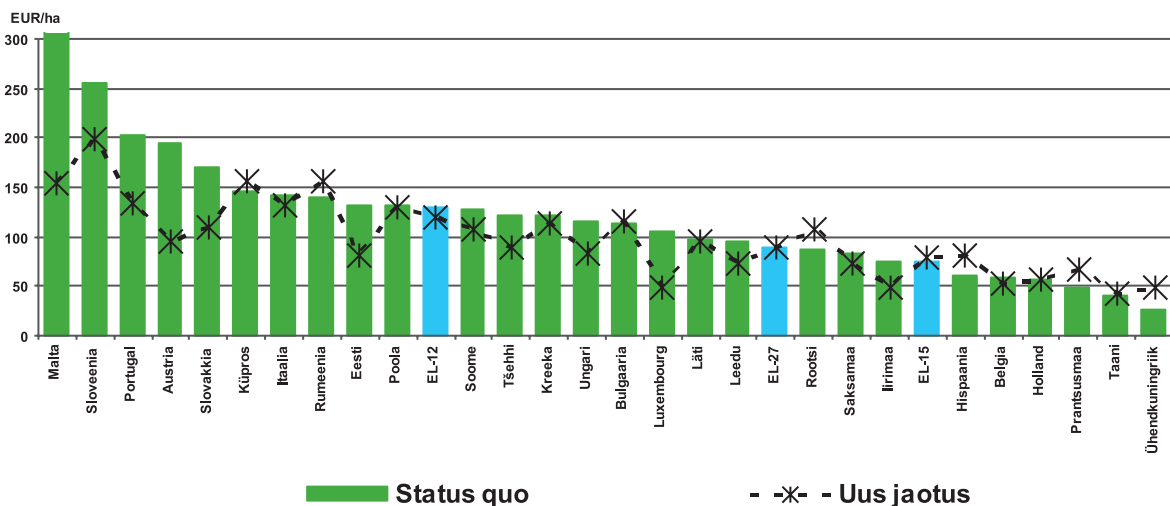
Mõju Eestile

ÜPP osaks oleva maaelu arengu poliitika rahastamine EL tasandil peaks ettepanekute kohaselt üldjoontes samas mahus jätkuma. Samas on lahtine küsimus, kas liikmesriikide maaelu programmide vahendid peaksid samuti säilima endises mahus või tuleks neid liikmesriikide vahel ümber jagada. Kuigi Euroopa Komisjon on ÜPP reformipaketiga kaasnevas mõjuhindangus analüüsinud 4 erinevat maaelu vahendite jagamise stsenaariumit, siis eeldada võib, et lõplik valik tehakse neist 2 vahel – objektiivsetel kriteeriumidel põhinev vahendite ümberjagamine ning pragmaatilistel kaalutlustel suures mahus olemasoleva jaotuse säilitamine.

Objektiivse maaelu vahendite ümberjagamise stsenaariumi raames on Euroopa Komisjon välja pakkunud näitajad, mis iseloomustaksid igat maaelu arengu poliitika eesmärki – konkurentsivõime (põllumajandusmaa, tööjõud, tööjõu produktiivsuse pöördvõrdeline indeks), loodusressursid (põllumajandusmaa, Natura 2000 alad, looduslikust eri-

pärast tingitud piirangutega alad, metsad, püsirohumaad, tasakaalustatud territoriaalne areng (maapiirkonna elanikkond ja SKP pöördvõrdeline indeks). Nimetatud näitajate põhjal kokku pandud arvutusmudeli kasutamine tooks Eestile kaasa maaelu vahendite vähenemise u 40%. Joonisel 1 on toodud praegune maaelu vahendite liikmesriikide vaheline jaotuse (roheline tulp) ning jaotus objektiivsete kriteeriumide korral (must tärn). Näitlikustamise ja liikmesriikide vahelise võrreldavuse tagamiseks on EL eelarvest 2013. aastal maaelu arenguks saadavad summad jagatud potentsiaalse abikõlbliku põllumajandusmaaga. Nagu jooniselt näha, siis käesoleval perioodil saab Eesti maaelu arengu toetusi põllumajandusmaa kohta ümberarvutatuna oluliselt üle EL-keskmise, objektiivsete jaotuskriteeriumide kasutamise korral kukuks EL poolne Eesti maaelu arengu rahastamine allapoole EL-keskmist.

Joonis 1. Maaelu vahendite liikmesriikide vaheline jaotus objektiivsete kriteeriumide korral

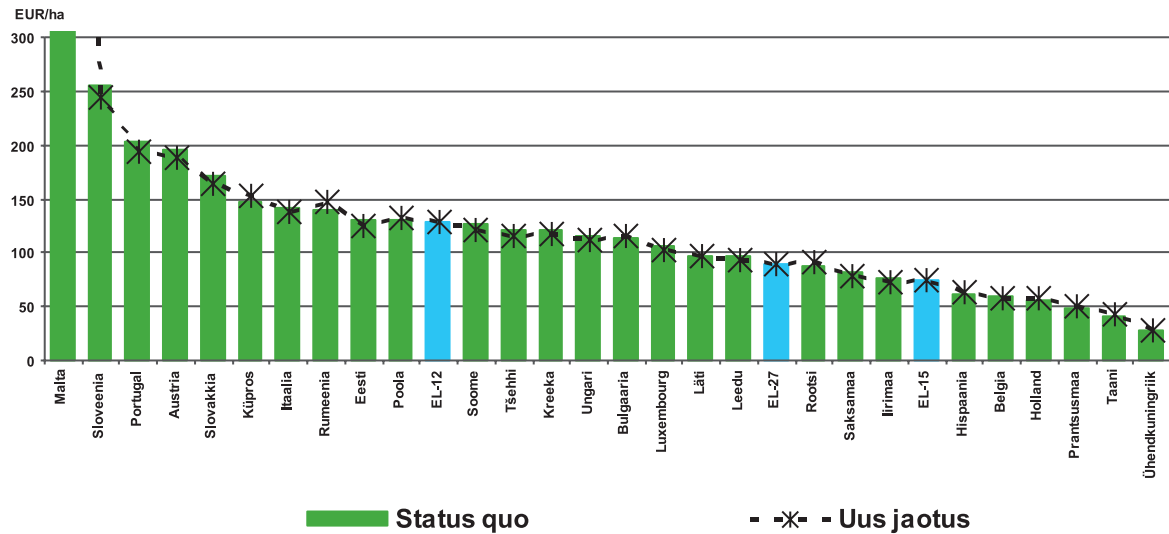

Allikas: Commission Staff Working Paper, Impact Assessment: Common Agricultural Policy towards 2020, Annex 4

Kuivõrd objektiivsete kriteeriumide kasutamine tooks liikmesriikide lõikes kaasa väga suure vahendite ümberjagamise, siis on kaalumisel ka võimalus, et liikmesriigid säilitavad 90-110% oma praegusest maaelu vahendite mahust ning ümberjagamisele läheks summa üksnes 90-110% piires. Nagu jooniselt 2 näha, siis sellise lähenemise kasutamine säilitaks suuremalt jaolt olemasoleva olukorra. Käesolevas artiklis ei käsitleta küll ÜPP I samba tulevikku, kuid

antud kontekstis me sellest päris mööda minna ei saa. ÜPP I samba raames väljapakutud otsetoetuste ühtlustamise tempo juures on Eesti jaoks põllumajanduse ja sellega seotud valdkondade seisukohast väga oluline, et II samba rahastamise maht säiliks vähemalt samal tasemel ning et vahendite jagamine liikmesriikide vahel lähtuks ühtsetest ÜPP ülestest eesmärkidest ja põhimõtetest.

Joonis 2. Maaelu vahendite liikmesriikide vaheline jaotus pragmaatilise lähenemise ja objektiivsete kriteeriumide kombineerimise korral

Allikas: Commission Staff Working Paper, Impact Assessment: Common Agricultural Policy towards 2020, Annex 4

Kokkuvõtteks

Eelpool kirjeldatu on eelkõige maaelu arengu poliitika üldine raamistik. Maaelu arengu poliitikat viiakse endiselt ellu liikmesriikide poolt koostatavate maaelu arengu programmide kaudu, mille lõpliku näo ja sisu kujundavad liikmesriigid oma vajadustest ning EL prioriteetidest lähtudes.

Põllumajandusministeerium on tulevikku vaatavalt alustanud juba Eesti maaelu arengukava 2014-2020 ettevalmistusi. Koostöös sotsiaalpartneritega on selleks moodustatud juhtkomisjonis alustatud maapiirkonna olukorra ja vajaduste kaardistamist. Kuna maapiirkonna vajadused on oluliselt laiemad, kui ÜPP ulatus ja võimalused, siis siinjuures pakub poliitikate ühine strateegiline raamistik hea platvormi riigi kui terviku, mille oluline osa on ka maapiirkond, ühtseks planeerimiseks.

Ühtlasi kasutan käesolevat artiklit kui võimalust kutsuda kõiki lugejaid üles aktiivselt nii EL tasandil üldiste poliitikate suundumuste teemal kaasa rääkima kui ka siseriiklikult läbi oma esindusorganisatsioonide uude maaelu arengukavasse panustama. See on eelduseks, et EL tasandil lepitakse kokku meile sobiv raamistik koos selleks ettenähtud instrumentide ja vahenditega ning et me siseriiklikult jõuame ühiste prioriteetide ja lahendusteedeni, mis maapiirkonda enim edasi viivad ja arenguks suurima tõuke annavad.

Maaelu arengu aruanne - Mis ootab ees Eesti maaelu arengut?

Professor Rando Värnik, Eesti Maaülikool, Majandus- ja sotsiaalinstituut

Maaelu arengu aruande eesmärk on anda ülevaade maa-elust Eestimaal ja selgitada välja võimalused maaelanike rahulolu suurendamiseks ning maapiirkondadest lahkumise vähendamiseks. Iga riigi olulisemaid väärtusi on inimesed, nendest sõltub uute väärtuste loomine ja riigi areng tervikuna. Seetõttu on väga oluline maainimeste elukeskkond, nende soovid ja võimalused ning tingimused, mis tagavad rahulolu.

Maaeluga seotud teemade ring on väga lai, seetõttu on maaelu arengu esimeses aruandes saanud kajastuse ainult valitud teemad. Autorite eesmärk ei ole eelistada üht valdkonda teisele, vaid alustades maaelu terminoloogiast ja väärtustest jõuda maaliste tegevusteni ning maaelu arenguni. Sellised olulised valdkonnad nagu metsamajandus, kogukondlik algatus, kalandus ja palju muudki jäävad järgmistele aruannete teemaks.

Käesoleva aruande esimese peatüki teemadeks on maaelu terminoloogia, arusaamade kujunemine, mõjud ja väärtused. Nimetatud teemad leiavad läbivalt käsitlemist ka teistes peatükkides. Maarahvastiku demograafilised protsessid ja trendid iseloomustavad maal kujunenud olukorda ja tõstatavad edasisi küsimusi.

Teine peatükk annab ülevaate Eesti maaelu arengu uu- rimusest valdade tasandil, elukeskkonna tingimuste maaelu arengu indeksiga mõõtmise tulemustest. Aruandes ei käsit- leta kohalike omavalitsuste võimekust.

Aruande kolmandas osas analüüsitakse linnaliste kes- kuste tähtsust Eesti maapiirkondadele, töö- ja õpialaseid seoseid ning püütakse selgust saada, milliseks on kujune- nud olukord maapiirkondades nii töökohtade kui ka õpivõi- maluste poolest.

Aruande neljanda osa teema on põllumajanduse kui tra- ditsiooniliselt maalise majandustegevusala areng. Vaatluse all on põllumajanduse areng viimase 20 aasta vältel ning otsitakse vastust küsimusele, mis saab edasi.

Mõjujõud ja väärtused

Maaelus tuleb arvestada loomulike globaalsete prot- sessidega. Globaalse arengutrendina on paljudes Euroo- pa riikides (kaasa arvatud meie lähinaabruses) täheldatav aktiivses tööeas inimeste ümberpaiknemine keskustesse ja jätkuv eeslinnastumine. Inimesed suunduvad maa-asulatest kiiremalt arenevatesse suurematesse keskustesse ja suure- ma sissetulekuga sektoritesse.

Majanduses toimuvad muutused mõjutavad ühtmoodi nii maalisi kui ka linnalisi piirkondi. Kuid tootmis-struktuu-

ri ühekülgsus avaldab maaliste piirkondade tööhõivele ja sissetulekute tasemele suuremat mõju. Ka tehnoloogiline areng põhjustab muutusi tööhõives, sest suureneva mehha- niseeritusega kaasneb paratamatult tööjõuvajaduse vähe- nemine.

Mõisted „maapiirkond“, „maainimene“, „maaelu“ eel- davad defineerimisel „maa“ ja „linna“ erinevaid kvaliteete, ometi jäävad üleminekud nende kvaliteetide vahel hägusaks ja tendents on selle hägususe suurenemisele. Olulisemad põhjused on suurenev inimeste mobiilsus ja kommuni- katsioon ning seeläbi võimalikuks saav integratsioon. Valg- ja vastulinnastumine ning linliku elulaadi tungimine maale hägustavad üha enam piire.

Maaeluga seotud mõisted on juba olemuslikult ülilaiad ja mitmedimensioonilised. Küsimuseks pole mitte niivõrd reaalsed nähtused või fenomenid, vaid pigem sotsiaalsed konstruktsioonid ehk see, millega me neid mõisteid seos- tame. Maast saab seega rääkida kui geograafilisest piirkon- nast koos talle omaste sotsiaalsete ja looduslike iseärasus- tega. Maaelu mõistete tähtsus seisneb jagatud sotsiaalsetes, kultuurilistes ja nendes moraalses väärtustes, mida on hakatud seostama maapiirkondade ja maaeluga.

Maaliste asulate eristus sõltub eelkõige asula mastaa- bist, paiknemispiirkonnast, maakasutusest. Sõltumata sel- lest, kas põllumajandus on jätkuvalt piirkonna põhiline majandusharu või mitte, on enamik maalisi asulaid välja kasvanud põllumajanduslikust maastikust ning see mõjutab jätkuvalt nende vormi ja ulatust. Maalisus seguneb linnali- susega ja tungib linnadesse samuti nagu linnalisus sisaldub maapiirkondades. Võib väita, et ajaloolises plaanis on lin- nad suuresti üles ehitatud maapiirkondade arengu arvelt.

Ühiskonnas toimuvad vahetumisprotsessid, kus agraarü- hiskond asendub industriaalühiskonnaga ja see omakorda infoühiskonnaga, tingivadki muutused elukorralduses ja majandusstruktuuris. Asendumisprotsessile on iseloomu- lik, et eelnevat ühiskondlikku korraldust hakatakse vähem väärtustama nii moraalses kui fiskaalses mõttes ja sageli unustatakse lihtne, kuid oluline tõdemus – ei saa olla in- foühiskonda ilma industriaalühiskonnata ja neid mõlemaid ilma maapiirkondades toodetava toidu ja toormeta. Ühis- konna muutumisel on esile kerkinud maaelu kaubastamine. See on problemaatiline nähtus. Ühelt poolt on tegu maa- piirkondadele uue tähenduse andmisega ning seeläbi nende elujõulisuse tagamisega, teisalt on see protsess, mis pigem nõrgestab kohaliku kultuuri omapära ning kogukondlikku ühtekuuluvust ja solidaarsust.

Maapiirkondade majandusstruktuur muutub üldjuhul sarnasemaks linnaregioonidega ja osa piirkondi jääb ääremaaks. Toimub ettevõtluse mitmekesistumine maapiirkondades. Eestis, nagu ka mujal Euroopas, on üldtrend olnud tööstustootmise väljaviimine linnadest, kusjuures ettevõtjate asukohaelistusteks on sageli linnalähedased piirkonnad. Seejuures säilivad mitmed olulised erinevused linnaliste, linnade lähialade ja kaugemate maaliste piirkondade mittepõllumajanduslikus tootmises. Linnalised ja linnalähised tootmised kasutavad enam asukohast tulenevaid konkurentsieliseid ning orienteeruvad teenindama linnaregioonide turgu, kus on enam inimesi.

Maal on arenemas teenusmajandus. Välja on kujunenud spetsiifilised maalised teenused: talu- ja loodusturism. Maa-asulad erinevad linnadest väiksema mastaabi tõttu põhiliselt teenuste mitmekesisuse ja kättesaadavuse poolest. Eelkõige koos infotehnoloogiate arenguga (sh e-teenused, e-kaubandus) on teenuste kättesaadavuse probleemid maapiirkondades hakanud vähenema. Needsamad tehnoloogiad teevad võimalikuks ka maaettevõtjate poolt arendatud teenuste laiema pakkumise linnade elanikele ja see avaldab maapiirkonna arengule positiivset mõju. Mittepõllumajanduslike tegevuste sissetung maale on toonud kaasa maastike kasutuse mitmekesistumise linnalise surve all. Ühiskonna nõudlus maastike järele kasvab, maa on üha enam konkureerimisobjektiks erinevate tegevuste vahel. Multifunktsionaalsed maastikud, mis ühendavad linnalist ja maalist kasutust, on muutunud eraldi väärtuseks ning arendamise objektiks. Seega võib öelda, et maal on palju väärtusi, mida eelkõige hindavad piirkonnas asuvad elanikud, kuid neid on hakanud enam väärtustama ka linnaelanikud. Olulisem erinevus on linnaliste ja maaliste piirkondade sissetulekutes, mis on valikute eelduseks.

Agraarühiskonnale on iseloomulik kollektiivne töö, kollektiivsuse kasv. Siirdel industriaalühiskonda, kus piltlikult öeldes on mees tööl, naine kodus või tööl mõnes muus kohas, ja lapsed koolis, väheneb kollektiivsus. Postindustriaalses ühiskonnas loovad inimeste suurenenud mobiilsus ja kaasaegsed kommunikatsioonivahendid üha uusi võimalusi eripalgelisteks kontaktideks, kaugused minetavad tähtsuse ja tekivad suhtlemisvõrgustikud.

Eeltoodud kirjeldused selgitasid maaelus toimunud muutusi, mis avavad uusi tahke maaelu arengus ja mida tuleb arvestada ka tulevikupoliitika suunamisel.

Areng ja kohanemine

Maaelu arengu uurimisel on oluline lähtuda kahest tegurist, mis selgitavad nii soovi kui võimalust elada maal. Soov elada maal tuleneb kättesaadavatest teenustest, looduskeskkonna kvaliteedist ja sotsiaalsetest võrgustikest, mis muudavad maapiirkonna meeldivaks elukeskkonnaks. Võimalus elada maal tuleneb sissetuleku loomise eeldustest ja maa kui ressursiga seotud ning mitteseotud tegevuste mitmekesistamisest. Maaelu areng viitab uute tulevikusuundumuste otsimisele ning peegeldab maal elavate inimeste

arenguvõimalusi. Maaelu arengu käsitlus otsib võimalusi põllumajanduse ja maapiirkondade muutumiseks.

Maaelu ühe olulisema traditsioonilise maalise tegevuse – põllumajanduse – käsitlemisel tuleb lähtuda nii selle valdkonna positiivsest mõjust arengule kui ka lähtekohast, et põllumajandussektori osatähtsuse suurenemine mingis piirkonnas on pigem ohumärk ja viitab piirkonna kui terviku taandarengule. Maaelu arengu tõlgendamise üks keerukamaid aspekte ongi tihti just traditsiooniliste maalisisusega seonduvate tegevuste vastuoluline mõju arengule. Näiteks mingi piirkonna arengu väga varajases etapis on põllumajanduse roll väga suur, sest äärmiselt madala arengutaseme juures on oluline põllumajandussektori võimekus tagada elanikkonna toiduga varustatus. Selline piirkond on enamasti tugevas sõltuvuses põllumajandusest ja hõive muudes sektorites on puudulik. Piirkonna edasine areng ei saa aga tuleneda enam mitte niivõrd põllumajandussektori arengust, vaid pigem just võimalustest sissetuleku loomiseks väljaspool põllumajandust. Seega vajab diskussiooni teema, milline oleks põllumajanduse roll sellise piirkonna arengus, kus küsimus ei ole juba ammu enam toiduainetega varustatuses. Nagu näha, jõuame ühe olulise maalisisuse rõhutava tegevuse puhul vastuoluliste tulemusteni, mõistame küll põllumajanduse olulist rolli, aga ei saa seda käsitleda olulise arengutegurina kaasaegses majanduses ja ühiskonnas.

Ühed poliitikad soosivad põllumajanduse moderniseerimist, teised kohalikku algatust ja kogukonna arengut. Tõenäoliselt on maaelu arenguks vajalik pöörata tähelepanu kõigile valdkondadele. Maaelu keskseks seadev lähenemine ütleb, et kohalikud inimesed esindavad suurt hulka erinevaid huvisid vastavalt nende sotsiaalsele kuuluvusele ja majanduslikule staatusele. Maaliste piirkondade multifunktsionaalsus tuleneb nii sisemisest mitmekesisusest kui välistest surveteguritest ning konkurentsivõimeline põllumajandussektor ei ole eeltingimus elujõulisele maapiirkonnale, kuid võib olla iseloomulik osadele elujõulistele piirkondadele. Küll aga vajame põllumajanduse poolt pakutavaid funktsioone ja maastikke.

Maapiirkondade arengu mõistes on võimalik eristada kolme tüüpi piirkondade kasvu teooriaid: endogeenne, eksogeenne ja neoendogeenne kasv. Eksogeenne kasvu käsitlus viitab ühe sektori eelisarendamisele, mistõttu regiooni areng on selle sektori arendamise poliitikate tulemusena moonutatud. Endogeenne kasvu käsitlus viitab mingis piirkonnas olevatele erilistele ressurssidele nagu inimesed, looduskeskkond, kultuur, mis peavad tagama jätkusuutliku arengu. Neoendogeenne kasvu käsitlus väidab, et mingi piirkonna arengu tegureid peab otsima nii välistes kui sisemistes tõukejõududes. Keskseks küsimuseks kujuneb hoopis see, kuidas mingi konkreetne regioon suudab üha paremini kasutada oma sisemisi ressursse arengu tagamiseks keskkonnas, mida kujundavad ka välised tegurid. Kohaliku algatuse realiseerimisel muutub oluliseks inimkapital ja selle kättesaadavus.

Seega ei ole areng üheselt defineeritav ja käsitluses muutub määravaks küsimus, mida me soovime saavutada,

ja alles seejärel saame kujundada teed oma eesmärgi täitmiseks. Ilmselge on asjaolu, et linna areng mõjutab maa arengut ja vastupidi. Kui maaelu areng ongi vaid osa regionaalsest majandusarengust, ei tohi unustada maaelu olulisi eripärasid, eriti põllumajanduse rolli maaelu raames.

Maaelu arengu tüpoloogia

Maaliste ja linnaliste tegevuste vastandamine pole asjakohane, mõlemal neist on olemas oma kindel koht ühiskonnas. Arengu seisukohalt näeme, et linnalistes sektorites on see olnud kiirem ja arengut on mõjutanud finantsvahendite kättesaadavus ning rahvaarv piirkonnas. Seega muutub oluliseks pigem linnaliste tegevuste välismõju maapiirkondadele ning maalise tegevuse välismõju selle maalise piirkonnale arengule.

Maapiirkondadele iseloomuliku eluviisi säilimine sõltub seega ühelt poolt selles piirkonnas elavate inimeste võimest luua piisavalt sissetulekut, mis tagaks kogukonna sotsiaalse ja demograafilise stabiilsuse, ning teiselt poolt mõjutab just seotus linnaga ning linnalise tegevuse välismõju selle piirkonnale arengut. Maapiirkondade arengu seisukohalt saame seega eristada maalisi ja linnalisi piirkondi. Maalised piirkonnad võivad geograafiliselt kõrvuti paiknevad isegi ühe maakonna piires osutada tüpoloogiliselt väga erinevaks. Koostatud tüpoloogia eesmärk oli erisuste rõhutamine.

Läbi viidud uuringust selgus, et tüpoloogiliselt saame Eestis eristada kuus erinevat klasterit. Analüüsitud kuuest klasterist osutusid kaks linnaliseks ja neli maaliseks.

Tüpoloogia klaster 1 – maalised tugevad vallad, kus on suur seotus linnalise keskusega ja ka suur põllumaa osatähtsus (34 valda). Esimesse klasterisse kuuluvad vallad erinevad teistest eelkõige põllumaa suure osatähtsuse poolest, mis viitab asustuspildi maalisisusele. Tegemist on maalisisuse tähenduses tugevate valdadega, kus maalisisuse säilimisele aitab kaasa nii seotus linnalise keskusega kui ka põllumaa suur osatähtsus ning suhteliselt kõrgem sissetulekute tase kui teistes maalistes valdades. Need vallad asuvad enamasti Lääne-Virumaal ja Tartumaal.

Tüpoloogia klaster 4 – maalised vallad, kus väikese asustustihedusega kaasneb suur põllumajanduse osatähtsus ning suhteliselt madalamad sissetulekud (80 valda). Seda võib pidada ka tüüpiliseks Eesti maalisi valdu iseloomustavaks klasteriks. Need on maalised vallad, kus väikese asustustihedusega kaasneb suur põllumajanduse osatähtsus ning suhteliselt madalamad sissetulekud. Esimest maalist klasterit eristab neljandast eelkõige põllumajandusettevõtete osatähtsus kogu ettevõtluses ning sissetulekute tase.

Tüpoloogia klaster 5 – maalised vallad, mis on surve all, sest põllumajanduse suure osatähtsusega kaasneb madal asukohaindeks ja suhteliselt madalam sissetulekute tase (33 valda). Viiendas klasteris on enamasti sellised vallad, mis asuvad väga kaugel olulistest keskustest (saartel ning Kagu-Eestis) ning on väga madalate linnalise asustuspildi näitajatega.

Tüpoloogia klaster 6 – maalised vallad, kus maaline eluviis on surve all, sest põllumajanduse suure osatähtsusega

kaasneb suhteliselt madal sissetulekute tase (kaheksa valda). Kuues klaster iseloomustab selliseid piirkondi, kus maalise eluviisi jätkusuutlikkus on tugeva surve all, sest põllumajanduse suure osatähtsusega kaasneb väga madal sissetulekute tase. Tegemist on valdadega, mis asuvad enamasti Peipsi järve ääres ja kus majanduslik mahajäämus on muutunud juba nii suureks, et jätkusuutlik toimimine muutub küsitavaks.

Tüpoloogia klaster 2 – linnalised vallad, kus on oluline linnalise keskuse mõju ning põllumajanduse väike osatähtsus (üheksa valda). Linnalised vallad asuvad enamasti Tallinna lähiümbruses. Oluline linnalises nende valdade puhul on selgitatav valglinnastumisega. Seda klasterit iseloomustab traditsiooniliste maaliste tegevuste osatähtsuse vähenemine. Nende valdade elanikud on linnaliselt hõivatud ja maalisisusele viitab enamasti vaid elukoha paiknemine väljaspool linna administratiivpiiri. Sellesse gruppi kuulub ka näiteks Vändra alevi vald.

Tüpoloogia klaster 3 – pigem linnalised vallad, kus asustuspildi linnalisesust mõjutab enamasti suure keskuse olemasolu ning põllumajanduse suhteliselt väiksem osatähtsus (29 valda). Kolmandasse klasterisse kuuluvad vallad asuvad enamasti suuremate linnade läheduses ning omavad tihti ka olulist vallasisest linnalist keskust. Nii asuvadki need vallad valdavalt Tallinna mõjusfääris, moodustades järgmise ringi ümber Tallinna pärast olulise valglinnastumisega valdasid. Samuti kuuluvad kolmandasse klasterisse Pärnu, Narva ja Tartu lähiümbruse vallad. Nendele on iseloomulik suhteliselt suur rahvaarv ja paljukorteriliste elamute osatähtsus ning kõrge asukohaindeks. Samas on nendes valdades ka suhteliselt väike põllumajanduse osatähtsus.

Maaelu arengu indeksi hindamistulemused

Maaelu arengu hindamiseks ei ole olemas kõikide poolt aktsepteeritavat tööriista, mida oleks lihtne käsitleda ja mille tulemusi interpreteerida. Tulemust mõjutab ka andmete kättesaadavus ja detailsus (valla tasand). Tulenevalt vajalike andmete kättesaadavusest lähtutakse siinkohal maaelu arengu indeksi (MAI) koostamisel viiest alamindeksist, need on paiknemise, rahvastiku, heaolu, ettevõtluse ja maakasutuse osaindeksid.

Maaelu arengut kirjeldavat koondnäitajat – koondindeksit on võimalik tõlgendada nii arengut iseloomustava kui ka marginaliseerumise ohule viitava näitajana. Piirkonna arengutaseme iseloomustamisel tuleb osaindeksid käsitleda komplekselt. Järelduste tegemisel on oluline jälgida analüüsitava valla osaindeksite kaugust keskmisest ning miinimumist ja maksimumist. Konstrueeritud maaelu arengu indeks ei iseloomusta kohalike omavalitsuste suutlikkust, vaid inimeste elukeskkonna kujunemist, arengu kitsaskohi ja arengut tagavaid tegureid. Indikaatori väärtus nullist üheni näitab kas piirkonna suhtelist mahajäämust või arengut elukeskkonnana, mis peegeldab ka inimeste valikuid.

Indikaatorid iseloomustavad nii arengutaset kui ka -potentsiaali. Valitud maapiirkondade valdade analüüsis näe-

me, et erinevate osaindeksite väärtuste puhul ilmneb ühe või teise piirkonna suhteline eelis või mahajäämus elukeskkonnana. Suurema mõjuga näitaja elukeskkonna kujunemisel on ettevõtluse osaindeks, seega võime väita, et ettevõtlus ja ettevõtluse arendamine on maaelu arengus primaarse tähtsusega. Teine olulisem näitaja on rahvastiku osaindeks, mis iseloomustab piirkonna arengupotentsiaali lähtuvalt piirkonna demograafilisest tööturuse indekсист, vanemaalaste inimeste osakaalust piirkonnas, rändesaldost, valla territooriumil õppivate üldhariduskooli õpilaste arvust elaniku kohta.

Elukeskkonna arenguvõimaluste oluline näitaja on heaolu osaindeks, mis annab ülevaate palgatöötaja kuukeskmisest brutotulust, maksustatavate tulusaajate osatähtsusest, sissetuleku muutusest aastatel 2003–2010, registreeritud töötutest inimese kohta, valdade võlakooomusest aastal 2009 ning toimetulekutoetustest elaniku kohta. Selle osaindeksi analüüsist selgub, et heaolu on oluliselt suurem nendes valdades, kus ettevõtlus on enam arenenud ning sotsiaaltoetuste saajaid vähem. Näitaja iseloomustab keskmist sissetuleku taset piirkonnas ning tulusaajate osatähtsust ka maksumaksjate mõistes. Ühtlasi peegeldab see indeks piirkonna võimekust toimida.

Osaindeksite tulemuste alusel tehtud klasteranalüüsis eristusid neli klasterit. Esimesse klasterisse kuulub 78 valda. Neil on kõigi osaindeksite (paiknemine, rahvastik, heaolu, ettevõtlus, maakasutus) osas keskmine arenguvõime. Olulised arenguküsimused seisavad ees just teise klasterisse kuuluvatel 39 vallal. Teise klasteri valdadel on madalamad paiknemise, rahvastiku ja heaolu osaindeksi väärtused. Neis on suhteliselt madal ka ettevõtluse ja maakasutuse osaindeks. Tegemist on valdadega, kus maaelu areng on riski all. Esimesse ja teise klasterisse jäävad vallad asuvad enamasti põllumajanduse seisukohast ebasobivates piirkondades (LFA alad). Kolmanda klasteri 68 valda eristuvad kõige madalama ettevõtluse osaindeksi ning kõige kõrgema maakasutuse osaindeksi poolest. Need on pigem põllumajanduslikud vallad, kus probleeme on ettevõtluse arengu ja mitmekesistamisega. Neljas klaster (kaheksa valda) koosneb Tallinna lähiumbruse valdadest ning Ülenurme ja Jõhvi vallast. Neis on nelja esimese osaindeksi tase kõige kõrgem ja maakasutuse osaindeksi tase kõige madalam ning siin muutub põhiküsimuseks maalise säilitamine. Seega on küsitav, kas neid valdasid saabki edaspidi käsitleda maaelu kontekstis. Seega on valdadel väga erinev positsioon, pakkumaks tingimusi hea elukeskkonnana.

Maapiirkondade töö- ja õpialased suhted

Eesti maa-asulate ja maapiirkondade (valdade) tööandjad suudavad pakkuda oma asula või valla elanikele üldjuhul alla poole vajalikest töökohtadest. Maa-asulate ja -piirkondade lõikes erineb kohalike töökohtade osakaal tööhõives väga suurtes piirides, sõltudes muu hulgas oluliselt asula territoriaalsest asendist erinevat tüüpi linnaliste kes-

kuste suhtes. Kõigi maa-asulates elavate töötajate summearvumisel selgub, et 60% neist töötab linnades registreeritud tööandjate juures. Linnadest pärit töötajatel on maa-asula tööandja poolt loodud töökoht 12% juhtudel. Maa-asulate elanikel, kes töötavad linnade tööandjate töökohtadel, on tulud oluliselt kõrgemad kui samas asulas ja vallas asuva tööandja juures.

Eesti haridussüsteem pakub valdavale osale maa-asulates elavatele lastele häid kodulähedasi haridusvõimalusi alusharidusest kuni kolmanda kooliastmeni, kus vähemalt 70% lastest on seotud maavaldades paiknevate haridusasutustega. Linnaliste keskuste tähtsus muutub hüppeliselt gümnaasiumiastmes. Enam kui pooltes maavaldades oma gümnaasium puudub, kuid ka selle olemasolul eelistab suur osa maavaldade noori linnades pakutavat gümnaasiumiharidust. Sarnaselt tööalaste seostega on ka õpialaste seoste iseloom Eestis piirkonniti väga erinev. Kutse- ja kõrgharidussüsteemi territoriaalne iseloom toob endaga kaasa selle, et erialase hariduse omandamiseks peab absoluutne enamus maanoortest oma koduvallast lahkuma. Kõrghariduse puhul tähendab see ühtlasi enda sidumist linnadega.

Seega ilmneb, et maa ja linn on Eestis töö ja hariduse osas tihedalt läbi põimunud ning maa-asulad ja maapiirkonnad ja nende elanikud sõltuvad linnadest väga olulisel määral. Selleks, et maanoored muutuksid kaasaegses ühiskonnas oma oskuste ja teadmiste poolest konkurentsivõimeliseks, peavad nad üldjuhul siirduma edasi õppima linna. Samas haridussüsteemi esimesed astmed, nagu ka suur hulk muid sotsiaal-majanduslikke ja füüsilisi sidemeid ühendavad peresid tugevalt maaga – oma asula ja vallaga.

Et maapiirkondade elanike töö ja õppimine on järjest rohkem seotud linnadega, siis on inimeste maale jäämise/tulemise eeltingimuseks head võimalused elanike liikumiseks. Eesti oludes on võtmeküsimus kõvakattega teede võrgustiku tihendamine. See on maalise asula üks põhilisi arengueeldusi, eriti asulate uuenemisel linnadest lähtuva sisserände tulemusel. Elanike mobiilsus ja hübriidsete elulaadide levik peab olema maapiirkondade arengut toetavates poliitikates arvesse võetud. Kahtlemata on vajalik ka tehniliste taristute kaasaegsus ning kvaliteetse mobiilsidete ja interneti kättesaadavaks muutmine kogu riigi territooriumil.

Põllumajanduse kui maalise tegevuse areng

Maaelu areng peitub inimeste võimalustes ja soovides ennast realiseerida ning on regiooniti väga ebaühtlane. Plaanimajandusest turumajandusse siirdumine Eesti majanduses, sealhulgas põllumajanduses, on lõppenud ning peamised reformid on läbi viidud. Samas ei ole põllumajandus-toetused uutes ja vanades ELi liikmesriikides ühtlustunud ning seega võiks ka toetustasemetega ühtlustumist vaadelda siirdeprotsessina. Sellegipoolest on ELi liikmelisuse mõju Eesti põllumajandusele olnud positiivne.

Pärast ELiga liitumist on põllumajandusmaa kasutus Eestis taas suurenenud, teravilja tootmismahd on taastunud

1990ndate alguse tasemel ning Eestist on saanud teravilja ja õliseemnete netoeksportija. Ka teraviljade saagikus ning piimalehmade produktiivsus on kasvanud. Investeeringutoetuste programmid on aidanud oluliselt suurendada põllumajandustootjate investeeringuid uutesse tehnoloogiatesse. Vaatamata eelöeldule on Eesti põllumajanduses probleeme ning lahendamist vajavaid väljakutseid.

Üheks oluliseks väljakutseks on põlvkonnaprobleem. Paljud praegused tootjad on jõudnud ikka, kus nad sooviksid lähidekaadil oma tootmisüksuse üle anda. Jätakuvalt on Eestis põllumajanduslike majapidamiste arvu vähenemise kiirus suurem kui nn vanades ja stabiilsetes ELi liikmesriikides. Põllumajanduslike majapidamiste arvu vähenemine iseenesest ei ole probleem. Kui põllumajandustootmise lõpetanud ettevõtjad siirduvad teistesse majandussektoritesse või jäävad pensionile, siis võib nende seisukohast pidada põllumajandussektorist väljumist sujuvaks ning sellega ei kaasne otseselt sotsiaalseid probleeme (töötus, heitumus).

Arvestades Eesti põllumajandusele iseloomulikku maa kasutuse ebavõrdsust, on aga olulisem küsimus see, kas ja kes võtab nn loobujate tootmisüksused üle. Kas loobujate arvelt suudavad oma ettevõtteid kasvatada väiksemad ja keskmise suurusega tootjad või liigub see maa suurtootjate kasutusse? Esimesel juhul maakasutuse ebavõrdsus väheneks, teisel juhul suureneks. Eelistatavam võiks olla ebavõrdsuse vähenemine, sest see aitaks kaasa sektoriüleste arengueesmärkide kokkuleppimises ning koostöö tegemises. Kui suurtootja tootmismahd on sama suur kui mitmekümnel või mitmesajal väiksemal tootjal, siis on tal väga keeruline väikestega kokku leppida ühistes huvides, sest kokkuleppe sõlmimise aja- ning tehingukulud ületavad tõenäoliselt koostööst saadava majandusliku kasu.

Eesti on piima, teravilja ning õliseemneid eksportiv riik. Et Eesti põllumajandustootjad oleksid nende kaupadega maailmaturul konkurentsivõimelised, tuleb neil jätkuvalt tõsta oma tootlikkust. Piimatoodang lehma kohta ning teravilja saagikus iseloomustavad osatootlikkust. Nende näitajate areng on Eestis viimase 20 aasta jooksul olnud EL-12 riikidega võrreldes mõnevõrra kiirem, kuid mitte palju. Eesti keskmine piimatoodang lehma kohta on ELi riikide võrdluses samal tasemel, kuid teravilja saagikused on ELi keskmisest kaugel ning jäävad alla ka Läti, Leedu ja Soome näitajatele. Kõrget piimakust ja teraviljade saagikust ei saa aga seada eesmärgiks omaette. Väga hoolikalt tuleb kalkuleerida seda, kui kallid on täiendav piima- või teraviljakilogramm. Seega on oluline panustada teadustöösse ning nõuandesse, mis aitaksid tõsta põllumajandustootjate tootlikkust.

Kaasaegne tehnoloogia nõuab põllumajandustootjatelt üha paremat oskusteavet. Põllumajandustootmise lõpetamise põhjuste analüüs tõstis esile teadmiste ja tootmise jätkamise vahelise positiivse seose. Seega on oluline, et tänapäeva põllumajandustootjad osaleksid aktiivselt elukestvas õppes ning tulevased põllumajandus-tootjad saaksid kaasaegse hariduse, kuna see tõstab nende konkurentsivõimet.

Traditsioonilises põllumajandustootmises on meil hulk

väiketootjaid ja suhteliselt väike hulk suuri põllumajandustootjaid, kuid arengu mõistes on vaja tähelepanu pöörata ka keskmise suurusega tootjate tekkele, et lisanduks enam töökohti.

Üldised tähelepanekud ja soovitused

- Seoses üldise rahvaarvu suurenemisega maailmas on põllumajandustootmine kui toidutootmise esimene lüli väga tähtis valdkond ka Eestile. Tulevikustsenaariume silmas pidades võib Eesti kujuneda senisest sobivamaks põllumajandustootmise piirkonnaks seoses piisava mageveevaru ja soodsamaks kujunevate kliimaatiliste tingimustega. Põllumajandustootmise nõuetega vastavusse viimiseks ja kvaliteetse toidu kindlustamiseks tuleb jätkuvalt tähelepanu pöörata tootmise kaasajastamisele ja keskkonnasäästlike tehnoloogiate kasutamisele. Maailmas räägitakse üha enam rohelisest majandusest ning sellega kaasnevast tehnoloogiate efektiivsusest ja saastamise vähendamisest. Eesti põllumajandustootmise ees seisavad suured väljakutsed, suurendamaks tootmisest saadavat lisandväärtust tootlikkuse suurendamisega ning samas keskkonnasäästlikult. Arengu soodustamiseks tuleb enam tähelepanu pöörata teaduse ja innovatsiooni siirdele tootmisse.
- Maalise tegevuse, s.o põllumajanduse arengu tagamiseks on enam tähelepanu vaja pöörata reaalse ühistegevuse tekkimisele kogu toiduketi ulatuses. Olukorras, kus põllumajandustootjad on enamikul juhtudel hinnavõtjad ja kogu muu toiduketi osad hinnakujundajad, tuleb enam tähelepanu pöörata toiduhinna kujunemisele ning lisandväärtuse jagunemisele ahelas. Riiklikult on vaja suurendada tootjate-töötajate ühistegevust toetavaid meetmeid investeeringuteks ühiste eesmärkide seadmiseks ja täitmiseks.
- Viimastel aastatel on hoogustunud mahetootmine. Paraku tuleb tõdeda, et subsideerimisest hoolimata pole mahetoodangut piisavalt saadaval ning mahetootjate sissetulekute struktuuris on toetuste osa umbes 90%. Väiksematele tootmisüksustele võiks selle valdkonna arendamine osutada sobivaks alternatiiviks traditsioonilisest põllumajandustootmisest loobumisel vähese konkurentsivõime tõttu. Senisest enam tuleb mahetootmise valdkonna arendamisel pöörata tähelepanu kõrgema lisandväärtuse saavutamiseks. Mahetoodete tarbimine sõltub sissetulekute ja teadlikkuse tasemest. Seetõttu on vajalik suurendada inimeste teadlikkust mahetoodetest, samal ajal suurendades reaalset pakutava mahetoodangu kogust ja sortimenti. Võrreldava kvaliteedi puhul saab tarbijale kauba valikul otsustavaks hind. Konkurentsivõimelise (turupõhise) mahetootmise arenguks on oluline ühistegevuse soodustamine ja koostöö toiduvõrgustikega.
- Tehnoloogia areng traditsioonilistes maalistes tegevusvaldkondades ning mehhaniseerituse kasv vabas-

tab tööjõudu sektorist ning tingib vajaduse pöörata suuremat tähelepanu mitmekesise ettevõtluse tekkele ja vabaneva tööjõu ümberõppele. Seega muutub üha olulisemaks enama tähelepanu pööramine sisulisemale valdkondlikule täiendus- ja ümberõppele, mis suurendab inimeste reaalselt konkurentsivõimet ettevõtlusega alustamisel või selle edasiarendamisel.

Piirkondlikud arenguvajadused

- Maaelu arengu riiklikul suunamisel tuleb pöörata enam tähelepanu erinevate piirkondade arenguvajadustele. Asukohast tulenevalt võib kaugus keskustest olla piirkonna arengule määravaks teguriks. Kauguse suurenedes kasvavad kulud ja kasvab aeg piirkonnast kaupade ja teenuste pakkumisel. Oluliseks muutub teedevõrgu olemasolu ja kvaliteet, et suurendada regioonile ligipääsetavust ning regiooni suutlikkust konkureerida teenuste ja toodete turul. Tähelepanu tuleb pöörata liikumisvõimaluste kindlustamisele tööl käimiseks oma piirkonnast väljaspool. Peame oluliseks, et teede ja muude taristuelementide korramise ja väljaarendamisega paralleelselt suurendataks tähelepanu ettevõtlusvõimaluste loomisele ja soodustamisele maapiirkonnas.
- Keskustest kaugel paiknevates valdades on märgata piirkonna hääbumist. Näitena võib siin tuua Piirisaare valla, mis asub Venemaa piiri lähialas. Siinne vananev rahvastik ja ettevõtlusvõimaluste vähesus ei loo eeldusi arenguks ning selle piirkonna jätkusuutlikkus sõltub riigi võimest suunata investeringuid ja luua eeldusi elukeskkonna säilimiseks.
- Senisest enam tuleb tähelepanu osutada noorte ja perealiste elukeskkonna tingimuste parandamisele, et nad pärast õpinguid sooviksid naasta oma kodukohta ja sinna elama jääda ja seal oma pere luua. Soovitus: tuleks kaaluda suunamisi koos pakutavate hüvedega noorte maapiirkonda tagasikutsumiseks.
- Eestis tervikuna tuleks maaelus tagada olukord, kus piirkond oleks atraktiivne nii elukeskkonnana kui ka tööpaigana. Erinevatel piirkondadel on erinevad arengueeldused, üldine eesmärk on maalise eluviisi jätkumine ja inimeste keskustesse koondumise pidurdamine.
- Vajalik on kaaluda piirkondlike programmide leviala. Piirkondlike programmide üks eesmärke peab olema kultuuriajalooliste sidemete säilimine ja põlvkondadevaheline edasikandumine, piirkondlike erisuste arvestamine ettevõtlusaktiivsuse suurendamisel ja arendamisel.
- Suured kõikumised palgas ja võimalustes saada sissetulekut põhjustavad inimeste liikumise suuremate keskuste poole. Palgaerinevuste vähendamiseks tuleb soodustada ettevõtete loomist maapiirkondadesse nii, et sellega ei kaasneks traditsiooniliste maaliste tegevuste hääbumist ja keskkonnariske.
- Maalistes piirkondades, kus on ajalooliselt säilinud põllumajandus- ja metsandustootmine, on vajalik suunata tähelepanu ressursside efektiivsemale kasutamisele ja tootlikkuse kasvule uusi keskkonnasäästlikke tehnoloogiaid kasutades. Samal ajal ei tohi langetada tootmise konkurentsivõime.
- Maalise piirkonna areng on tihedasti põimunud linnalise piirkonna arenguga. Linnaliste piirkondade arendamisel on võimalik soodustada ka maalise piirkonna arengut. Maalise piirkonna teenuste ja kaupade tarbija on linnas töötav ja elav indiviid. Traditsiooniliste maaliste tegevuste toodang peab jõudma läbi targa korralduse efektiivseid kanaleid pidi linnalise piirkonna inimeseni.
- Maaelu sõlmprobleem on inimestele kvaliteetsete teenuste kättesaadavuse kindlustamine ja aja lühendamine nende teenuste kättesaamiseks. Kui sissetulekute tase ei suuda maapiirkondades järele jõuda linnaliste piirkondade tasemele, muutub inimestele eriti oluliseks elukeskkonna kvaliteet ja seda soosiv elukeskkonna korraldus.
- Maaelu arengu seisukohalt on tähtis pöörata senisest enam tähelepanu eri soost ja erineva vanusega inimeste sidumisele tööelu ja ettevõtlusega.
- Riigis, mille rahvaarv on väike ja kahanev, on oluline toetada perekondlikel alustel ettevõtluse alustamist, et siduda erinevaid põlvkondi enam maaliste tegevustega ja tagada suurem järjepidevus. Pereettevõtluse toetamise vajadus tuleneb ka tõsiasiast, et Eestis on rohkearvuliselt loodud mikroettevõtteid, mille jätkusuutlikkus võib kujuneda kaheldavaks, kui pole ettevõtmise ülevõtjaid või kui turutingimustest tulenevalt ei suudeta tagada kriitilist sissetuleku taset, et palgata töötajaid või tagada see tase oma pere liikmetele. Osaajaga töötamine maaettevõtluses on kujunenud probleemiks, mistõttu paljud inimesed on siirdunud tööle linnalistesse piirkondadesse. Pereettevõtluse aktiivsuse kasvuks oleks vajalik toetada noorte koolitamist ja selle korraldamist.
- Toetada noorte ettevõtlust, milleks soodustada enam 13–18aastaste noorte suvetöid ja ettevõtlust. Enam kaasa aidata noorte inimeste tööharjumuse ja aktiivsuse kujundamisele. Varajases eluetapis maaettevõtlusega liitumisel valmistab tööharjumus neid paremini ette ja aitab mõista nii ettevõtluse kui ka igapäevase tööelu olemust.
- Noored on kogukonna osa, nende kaasamine erinevatesse võrgustikesse kogukondlikul tasandil võimaldab noortel saada juurde kasulikke praktilisi oskusi ja kogemusi vanemalt generatsioonilt, paremini aru saada väärtustest ja õppida neid hindama.
- Eakad on osa kogukonnast ning neile tuleb pöörata rohkem tähelepanu. Vajalikud on eakate ettevõtluskust suurendavad meetmed, mis võimaldavad neil tunda end täisväärtusliku osana ühiskonnast ja vas-

tavalt tervislikule seisundile olla aktiivne. Vanemad inimesed on enamasti läbi ajalooliste tingimuste seotud oma elukohaga maal ja tahaksid olla tegevad ka ettevõtluses samas piirkonnas.

Rahvastiku ümberpaiknemine ja valdade rahvastiku kontsentratsioon linnaregioonide tagamaal asuvatesse valdadesse on jätkuvalt ümber kujundamas Eesti maarahvastikku. Eeslinnastumise protsess on toimunud juba mitu aastakümnet ja jätkuva ümberpaiknemise tulemusena on oluliselt tõusnud mõnede piirkondade tähtsus Eesti kogurahvastikus.

Eesti edukaks arenguks peavad ka maapiirkonnad olema konkurentsivõimelised nii oma inimkapitali kvantiteedi kui kvaliteedi poolest. Arvestades, et enam kui pooltes valdades on elanike arv kümne aasta jooksul vähenenud üle 10%, on rahvastiku vähenemise aeglustamine tõsine väljakutse enamikule Eesti valdadest. Kriitilisteks teguriteks saab, kui-võrd atraktiivset elukeskkonda suudab mingi piirkond elanikele pakkuda ning elanike ealistes iseärasustest tulenevaid teenusevajadusi rahuldada. Suured erisused rahvastiku ealises koosseisus esitavad erinevaid väljakutseid valdadele, mistõttu kerkib küsimus, kuidas saaks regionaalpoliitiliste otsustega diferentseerida seda, kuidas erinevas olukorras vallad saaksid reageerida oma erinevatele vajadustele.

Maaelu arengus on oluline küsimus, kuhu koonduvad teenuste pakkujad. Kas enamik neist jääb linnalistesse piirkondadesse ja maalistest piirkondadest teenused kaovad või tagatakse teenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenevatest asustustihedusest. Elukeskkonna kujunemisel on see oluline faktor. Maapiirkonna elanikele on tähtis sõiduteede läbitavus olenemata aastaajast, panga-, posti- ja arstiteenuse kättesaadavus. Samuti muutub oluliseks, kuidas tagada maapiirkonna elanikele toidukaupade ja sotsiaalteenuste

kättesaadavus, arvestades, et tegemist on vananeva generatsiooniga. Inimeste elujärg ja võimalused hakkama saada ei tohiks sõltuda nende sünni- või elukohast.

- Naisettevõtluse arendamiseks ja toetamiseks tuleb tähtsustada naiste rolli maapiirkonna ettevõtluse ja kogukonna arendamisel, et naised, kes on enam teadlikud piirkonna arenguvajadustest ja -võimalustest, kes tunnetavad paremini selle piirkonna igapäevaseid probleeme ja kitsaskohti, saaksid anda oma panuse nende lahendamiseks.
- Tuleb luua raamistik kohalike/piirkondlike ressursside põhjalikumaks väljaselgitamiseks.

Kõik nimetatud piirkondlikud arenguvajadused oleksid selge alus arengukavade koostamisel ja edasiste tegevuste kujundamisel. Küsimus on eesmärgis: millised on piirkonna suuremad tugevused pikaajalise arengu tagamiseks ning mida peaks muutma, et see areng tagada. Millised on ressursid, millega tagada arengut – inimesed, keskkond, taristu, unikaalsus.

Arenguvõimalusi tagavad ressursid.

- Tuleb luua raamistik piirkondlikul tasandil koostöö soodustamiseks. Prioriteetne peab olema reaalsel ettevõtlust suurendavate koostöövõrgustike väljaarendamine.
- Maaelu areng on olulise tähtsusega mitte ainult maale, vaid ka linnale. Maaelu arengu toetamiseks on peale maaelu arengukava toetusmeetmete vajalik integreerida ka teisi finantsallikaid ja programme.
- Eesti maaelu arengu kontekstis on mõistlik arendada mitmekesist ettevõtlust, ühe valdkonna eelisarendamine ei ole pikas perspektiivis otstarbekas.

85-17K

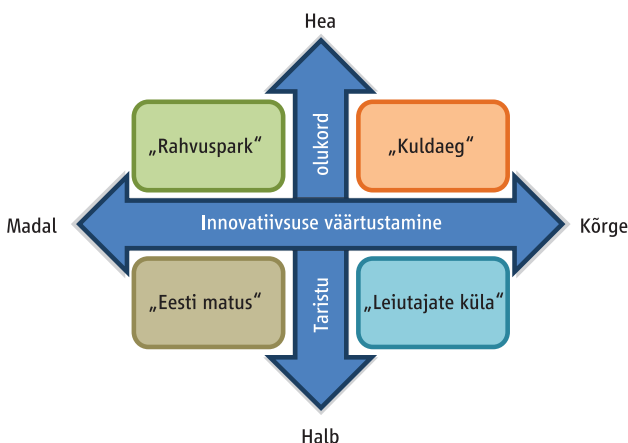
Eesti maaelu arengustsenaariumid

Ants-Hannes Viira, Anne Pöder, Rando Värnik, Ruuta Ruttas-Küttim
Eesti Maaülikooli Majandus- ja Sotsiaalinstituut

Stsenaariume kasutatakse kaugema tuleviku analüüsimiseks määramatuse keskkonnas. Alljärgnevad Eesti maaelu arengustsenaariumid koostati projekti „Eesti põllumajanduse, metsanduse ja loodushoiu süsteemse arendamise abinõude ja EL vastavate poliitikate tulevikusuundade analüüsi teostamine” raames¹.

Stsenaariumid ei ole ennustused, vaid võimaliku tuleviku kirjeldused, mille eesmärk on teadvustada esile kerkida võivaid probleeme ja võimalusi, eelkõige neid, mida ei peeta tõenäolisteks. Tegelikult ei realiseeru ükski stsenaarium puhtal kujul, vaid tekib mingi kombinatsioon erinevate stsenaariumide elementidest, kus võivad domineerida ühe või teise stsenaariumi põhisuunad. Kuna stsenaariumides käsitletakse alati väga suure määramatusega probleeme, ei saa need kunagi olla tõesed teaduslikus mõttes.

Eesti maaelu arengustsenaariumid loodi erinevate valdkondade ekspertide rühmatööna. Esimeseks sammuks stsenaariumide loomisel oli ajurünnak liikumapanevate jõudude määratlemiseks ja prioriteetide seadmiseks. Ajurünnakus välja sõelatud ligi 50 liikumapanevat jõudu süstematiseeriti teemade ja seoste alusel. Suure määramatuse ja tugeva mõjuga liikumapanevate jõudude hulgast valiti **kaks kõige olulisemat – 1) innovatiivsuse väärtustamine ühiskonnas ja 2) infrastruktuuri olukord** –, mille alusel määrati stsenaariumide loogikaks vajalikud teljed. Need teljed moodustavad maatriksi, mille alusel tekib neli stsenaariumi, mis kirjeldavad maaelu aastal 2030 (joonis 1).

Joonis 1. Stsenaariumide teljed ja stsenaariumid

„Rahvusparki” stsenaariumis on maapiirkondades madal innovatiivsus ning hea infrastruktuur. Riik ja kohalikud omavalitsused on EL toetuste abil investeerinud tohutuid summasid maapiirkondade taristu arendamiseks. Teed on

tolmuvabad ja väga heas korras, igas majapidamises on suurkaevuved, kvaliteetne ja kiire internetiühendus ning rikkekindel elektriühendus. Igast külast on võimalik vähemalt kord tunni jooksul alustada ühistranspordiga sõitu lähemate keskuste suunas. Ametnikutööd tehakse enamasti interneti kaudu ning enam pole oluline, et inimesed reisisid iga päev maapiirkondadest Eesti nelja suuremasse keskusesse tööle. Seetõttu elab maapiirkondades suhteliselt palju riigiametnikke.

Haridussüsteem on konservatiivne, kasutatakse traditsioonilisi õppemeetodeid ja -materjale, arvestatakse kohaliku omapära ja kultuurilist identiteeti. Kool ja lasteaed on kohapeal ning neil on oluline roll konservatiivse maailma-vaate edasiandmisel noorele põlvkonnale.

Inimesed soovivad säilitada olemasolevat kõrget heaolu taset. Suure osa põllumajandustootjate sissetulekutest moodustavad toetused, mis on piisavad, et tagada peredele hea elujärg. Seetõttu puudub motivatsioon tootmise intensiivistamiseks, millest tulenevalt põllumajanduse keskkonnamõjud on pigem positiivsed. Kaldutakse säilitama olemasolevat traditsioonilist maastikku.

Kuna kogukondade majanduslik heaolu põhineb toetusel, mida saadakse võrreldes ettevõtluses loodava lisandväärtusega palju, siis kogukondade sotsiaalne võrgustik ja turvatunne on näilised ning sissetulekušoki (*status quo* äkiline kadumine) tagajärjed võivad sellistele kogukondadele olla laastavad.

Stsenaariumis „Eesti matus” iseloomustab maapiirkondi vähenenud innovatiivsus ja kehv infrastruktuur. Elanikkond on konservatiivne ja väga kahtlustav uute ideede, tehnoloogiate ja muude väljastpoolt tulevate trendide suhtes ning pole valmis nendega kaasa minema. Inimeste eesmärk on alal hoida praeguseid, st nende jaoks traditsioonilisi, maaharimismeetodeid, majandustegevust ja elustiili.

Infrastruktuur on piisava hooldusega omasoodu halvenenud. Maapiirkondade väljasuuremise kiirus sõltub EL põllumajandus- ja maaelupoliitika toetuste tasemest ning nende kohandumisest muutuvate oludega. Kui toetused on suunatud konservatiivse elustiili alalhoidmiseks, siis see aeglustab maapiirkondade mandumist, kuid ei pööra seda protsessi ümber.

Üksikud väga intensiivsed ja suuri toetusi saavad suurtootjad võtavad osa põllumajandusmaid üle. Seetõttu muutub põllumajandus mõnes piirkonnas intensiivsemaks, kuid sealsed elupaigad killustuvad ja bioloogiline mitmekesisus väheneb ning saastamine suureneb. Kui praegused väiketootjad on jäänud maa harimiseks liiga vanaks, siis väikesemad maatükid ja vähem viljakas maa hüljatakse.

¹ Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut (2011) http://ms.emu.ee/userfiles/MSI%20failid/Uuringud/L%C3%B5pparuanne_23052011.pdf

Sotsiaalne sidusus väheneb, sest vanad inimesed maapiirkondades surevad ja puudub infrastruktuur, mis toetaks aktiivset sotsiaalelu, ühistegevust ning uut rännet maapiirkondadesse. Inimeste ja riigi vahel pole eriti palju kontakte ja maainimesed tunnevad, et nad on omapäi jäetud. Riigivalitsemine ja avalikud teenused on kontsentreerunud suurematesse keskustesse ja kehva taristu tõttu on nende kättesaadavus maaelanikkonnale oluliselt vähenenud. Energia hinnatõusul on maapiirkondadele negatiivne mõju, sest seal kasutusel olevad vananenud tehnoloogiad ja kehv infrastruktuur on energiakulukas ja ebatõhus.

Põllumajanduse areng sõltub tarbijate nõudluse arengust. Kui nõudlus praegust tüüpi toidu järele jääb samaks, siis see aeglustab maapiirkondade allakäiku. Kui aga nõutavate kaupade struktuuris toimuvad kiired muutused, siis allakäik kiireneb, sest ettevõtjad ei ole valmis muutustega kiiresti kohanema. Ka kliimamuutustel on põllumajandus- tootmisele negatiivne mõju, sest ei kohaneta piisavalt kiiresti uute arengutega.

Maaelanikud on saanud traditsioonilise „Eesti keskmise“ hariduse, kuid maapiirkondades pole haridusteenused sisuliselt enam kättesaadavad. Eelnevatel aastakümnetel on haridusteenused alla käinud koos infrastruktuuriga ja kontsentreerunud suurematesse keskustesse. Taristu olukorra tõttu on igapäevane pendelränne majanduslikult mõttetu ning teatud aastaaegadel ka võimatu. Vähesed allesjäänud lastega pered, noored inimesed ja teised, kes soovivad õppida, on sunnitud kolima suurtesse keskustesse ja enamasti keegi neist ei tule pärast maale tagasi.

„**Leiutajateküla**“ stsenaariumis on maapiirkondades kehv infrastruktuur, kuid innovatiivsed elanikud. Kõik maaelu toetavad meetmed on EL-s kaotatud ning ka Eesti on jätkanud liberaalset majanduspoliitikat, millega on kaasnenud „õhuke riik“. Seetõttu ei ole investeeritud maapiirkondade teedesse (rääkimata raudteest) ja muudesse kulukatesse taristu objektidesse. Olemas on vaid ääriselt kasulik infrastruktuur (internet, elekter), mida pakuvad eraettevõtted. Riigipoolse toetuse puudumise tõttu valib ka kogukond infrastruktuuri rajamisel selliseid lahendusi, kus on madalad investeerimis-, hooldus- ja käituskulud.

Kaupade turustamisel ja üldse kogukonna elu korraldamisel on oluline osa tugeval sotsiaalsel võrgustikul. Põllumajandustoodangut turundatakse piirkonna, mitte ainult ühe toote ja tootja kaupa. Majandustegevuseks otsitakse uusi innovaatilisi lahendusi, mis võimaldaks luua suuremat lisandväärtust väikese investeeeringukuluga. Kuna transportivõimalused on kehvad, kasutatakse võimalikult palju kohalikku toorainet ja looduse poolt pakutavat osatakse geniaalselt ära kasutada ning hea kasuga turustada – kaup võtab vähe ruumi, aga on väga hinnatud Euroopa nišiturudel.

Väga kõrge innovatiivsus, interneti teel omandatud hea haridus ja tihe koostöö on aidanud inimestel maapiirkonnas ellu jääda ning rahvastiku koosseis on täiesti jätkusuutlik. Olulisemaid teenuseid (lastehoid, põhiharidus, esmatar-

kaubad jmt) pakub kogukond ise. Kaubanduspartneritega sõlmitakse lepingud ka teatud kogukonnale vajalike teenuste saamiseks nagu pangateenused või transport piirkonnast väljapoole.

Oma tegevuseks vajaliku energia toodavad inimesed kohapeal leiduvast „vabalt hõljuvast energiast“, kasutades viimast kõige odavamat tehnoloogilist lahendust (mille nad on leidnud internetist või ise nuputanud ja saavad valmis teha kohalikust materjalist). Kasutusel on ka tuule-, päikese- ja maasoojusenergia ning sõnnikut ja teisi jäätmeid kasutav biogaasi energia.

„**Kuldaega**“ iseloomustab kõrge innovatiivsus ja hea infrastruktuur. Perioodi alguses kasutatakse aktiivselt ja targalt EL poolt maaelu toetusteks ja infrastruktuuri arendamiseks mõeldud toetusi. Kuna välisraha kasutamine on pikemas perspektiivis jätkusuutlik ainult siis, kui selle abil tehtud investeeringud genereerivad lisatulu, siis on Eestis tugev toetus haridusele ning innovaatiliste lahenduste väljatöötamiseks ja rakendamiseks.

Infrastruktuuri rajamisel on eesmärgiks teenuste võrdse kättesaadavuse tagamine igal pool. Seejuures on võimalik valida erinevaid teenusepakkujaid, st pakkujate vahel valitseb eluterve konkurents. Teedevõrk on hästi välja arendatud, nii et heas korras tee viib iga majapidamiseni. Ühis-transport on korraldatud väga heal tasemel, kasutades uusi logistilisi lahendusi (nt veebitellimuste põhine bussiliin). Interneti- ja mobiilsidevõrk katab ühtlaselt kogu Eestit, teenus on suhteliselt odav ja kättesaadav kõigi jaoks.

Suund on ressursi- ja tööjõusäästlike tehnoloogiate arendamisele ja kasutamisele, mis on keskkonnasõbralikud ja jätkusuutlikud ka selles osas, et ei sõltu välisriikide toorainest (kasutavad kohalikku energiat). Energia tootmisel kasutatakse innovatiivseid lahendusi, mis võimaldavad rahuldada energiavajaduse peaaegu täielikult kohapeal kättesaadavatest energiaallikatest (maasoojus, päike, tuul, jäätmed).

Maakasutus on mitmekesine – piisavalt on põllumaad oma rahva toitmiseks hädaolukorras, samas hoitakse loodust ja on jäetud piisavalt ruumi floora ja fauna säilimiseks. Tootmistehnoloogiad on sellised, mis ei riku mullastikku ega tekita reostust. Põllumajandustoodang on vastavalt nõudlusele mitmekesine, kõrge lisandväärtusega ja konkurentsivõimeline oma hea kvaliteedi tõttu. Palju on erinevaid nišitooteid.

Eesti keskmine haridustase on kõrge ja haridusele kui edu võtmele pööratakse riigis väga suurt tähelepanu. On sõlmitud ühiskondlik kokkulepe, et lastele ja noortele antava hariduse kvaliteet peab olema ühtlaselt kõrge kõigis Eesti piirkondades, sh maapiirkondades.

Valitseb elustiilide mitmekesisus – traditsiooniline ja looduslähedane koos uuendusliku ja tehislükuga. Riik on tugev tänu tugevale kodanikuühiskonnale. Sotsiaalsed võrgustikud on tugevad. Rahvastik maal nooreneb, arvukus jääb samaks või suureneb vähesel määral linnade arvelt.

Maaelu areng aastatel 2014-2020

Aivar Niinemägi, MTÜ PAIK

Euroopa Komisjoni poolt 2011. aasta oktoobris avaldatud ühise põllumajanduspoliitika (edaspidi ÜPP) arendamise kava kohaselt on põhieesmärgid maapiirkondade säästva arengu tagamiseks järgnevad:

1. teadmussiire ja innovatsioon põllumajanduses, metsanduses ja maapiirkondades;
2. iga liiki põllumajanduse konkurentsivõime ja põllumajandusettevõtete elujõulisuse tõstmine;
3. toiduahela korraldamine;
4. riskijuhtimine põllumajanduses;
5. põllumajandusest ja metsandusest sõltuvate ökosüsteemide taastamine, säilitamine ja edendamine;
6. ressursitõhususe parandamine põllumajanduses, toiduainetööstuses ja metsandussektoris;
7. vähese CO₂-heitega majanduse edendamine;
8. maapiirkondades sotsiaalse kaasamise edendamine;
9. majanduskasv ja vaesuse vähendamine.

Eesmärkide kohaselt toimides tuleb arvesse võtta erinevaid olukordi, mis on tingitud maapiirkondade võimalike toetusesaajate eri tunnustest ja kategooriatest ning innovatsiooni, samuti ka keskkonna ning kliimamuutuste leevendamist ja nende muutustega kohanemist.

Mitmeaastast finantsraamistikku 2014–2020 käsitlevas komisjoni ettepanekus on sätestatud ühise põllumajanduspoliitika eelarveraamistik ja põhisuunad. Selle alusel esitab komisjon määruste paketi, milles sätestatakse ÜPP õiguslik raamistik aastateks 2014–2020 ning mõjuhinna, milles kaalutakse alternatiivseid võimalusi poliitika kujundamiseks.

Käesolev reformiettepanek põhineb 2020. aastaks seatud ühise põllumajanduspoliitika eesmärke käsitleval teatisel, milles esitatakse üldised poliitilised valikuvõimalused, et tulla toime põllumajanduse ja maapiirkondade tulevaste probleemidega ning täita ÜPP eesmärgid:

- 1) elujõuline toidutööstus;
- 2) loodusvarade säästev majandamine ja kliimameetmed;
- 3) tasakaalustatud territoriaalne areng.

Kogu protsessist nähtub üks ühine teema – vajadus edendada ressursitõhusust, et tagada EL-i põllumajanduse ja maapiirkondade arukas, jätkusuutlik ja kaasav majanduskasv vastavalt Euroopa 2020. aasta strateegiale, säilitades põllumajanduspoliitika kahesambaline struktuur, mille puhul kasutatakse täiendavaid vahendeid samade eesmärkide saavutamiseks.

Esimese samba moodustavad otsemaksed ja turumeetmed, mille alusel antakse ELi põllumajandustootjatele igaaastast sissetulekutoetust ning toetust konkreetsete turuhäirete puhul.

Teise sambaga on hõlmatud maaelu arengu meetmed, mille puhul liikmesriigid koostavad ja kaasrahastavad ühise raamistiku alusel mitmeaastaseid programme.

Sissetulekud põllumajanduses on eeldatavasti ka edaspidi löögi all, sest põllumajandustootjad on silmitsi suuremate riskide, tootlikkuse aeglustumise ja sisendihindade tõusust tingitud hinnavahe väikese erinevusega, seetõttu on vaja säilitada sissetulekutoetus ja tõhustada vahendeid, et paremini riske juhtida ja kriisilukordadele reageerida. Tugev põllumajandus on eluliselt oluline ELi toidutööstuse, aga ka kogu maailma toiduga kindlustamiseks.

Samal ajal peavad põllumajandus ja maapiirkonnad tegema jõupingutusi, et täita kliima- ja energiaalaseid ning elurikkuse strateegia tähtsaid eesmärke.

Põllumajandus- ja metsandustootjaid kui peamisi maa-kasutajaid on vaja toetada selliste põllumajandustootmise ja tootmistavade rakendamisel ja säilitamisel, millest on kasu keskkonnanalaste ja kliima eesmärkide saavutamisel, sest turuhinnad selliste avalike hüvede pakkumist ei kajasta. Väga oluline on kasutada maapiirkondade eripalgelist potentsiaali ning sellega panustada kaasavasse majanduskasvu ja ühtekuuluvusse.

Säästvat tootmist soodustatakse otsetoetustega, eraldades 30 % eelarvelistest vahenditest kohustuslikeks meetmeteks, mis on kasulikud kliima ja keskkonna jaoks. Toetusetasemed peaksid järk-järgult lähenema ning suuremate abisaajate toetusi tuleks järk-järgult piirata. Komisjon üritab ÜPP-d muuta rohelisemaks, nähes ette ka tootmisest kõrvalejääetud maa osatähtsuseks 7%, kus võiks arendada looduslikku mitmekesisust.

Siinkohal tuleb märkida, et jätkuvalt arendab Euroopa Liit kahe kiirusega arengu poliitikat, jättes just Balti riikide põllumajandustootjatele väiksemad toetused hektari kohta. Samas ei ole õige Komisjoni seisukoht eraldada maa-elu arengutoetusi põllumajandussektori toetusteks. Lisaks on meil ka elanike asustustihedus oluliselt väiksem kui Lääne-Euroopas ja seetõttu kulub elaniku kohta rohkem vahendeid elamisväärse elukoha tagamiseks.

Komisjoni esitatud ettepanekus, millega kehtestatakse kõigi ühise strateegilise raamistiku kohaselt tegutsevate fondide ühiseeskirjad, peaks ÜPP teine samm kooskõlastatud ja teineteist täiendaval viisil tegema koostööd esimese sambaga, aga ka muude ELi fondidega, eelkõige Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERF), Euroopa Sotsiaalfondi (ESF), Ühtekuuluvusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondiga (EMKF).

Enamik meetmetest kuulub potentsiaalselt rohkem kui ühe eesmärgi või prioriteedi alla, seetõttu ei ole enam asjakohane neid telgede kaupa rühmitada; prioriteetide alusel koostatud programmitöö peaks tagama tasakaalustatud programmeid.

Praegust koostöömeedet tõhustatakse ja laiendatakse, et toetada erinevaid koostöövorme (majanduslik, keskkonnanalane ja sotsiaalne) suure hulga võimalike toetusesaajate vahel. Sellega hõlmatakse otseselt katseprojektid ning piirkonna- ja riigiülene koostöö.

LEADER-programmi lähenemisviis kohalikule arengule on mitmete aastate jooksul tõestanud oma kasulikkust maaelu arengu edendamisel, võttes täiel määral arvesse maapiirkondade arengu sisemisi mitmeid sektoreid hõlmavaid vajadusi „alt üles“ suunatud lähenemisega. Seepärast tuleks LEADERit tulevikus jätkata ning selle programmi kogemusi kasutada ka teiste programmide juures.

LEADER ja võrgustik on endiselt olulised nii maaelu arengu kui ka innovatsiooni leviku jaoks.

Mitmeaastase finantsraamistiku ettepanekuga on ette nähtud, et märkimisväärne osa EL-i eelarvest peaks jätkuvalt olema suunatud põllumajandusele. Seega soovitatakse, et ÜPP peaks pöörama tähelepanu oma põhitegevusele, mille kohaselt eraldatakse aastatel 2014–2020 (praeguste hindade juures) 317,2 miljardit eurot esimesele sambale ja 101,2 miljardit eurot teisele sambale.

I ja II samba rahastamishahenditele antakse täiendavaid rahalisi vahendeid 17,1 miljardi euro ulatuses, millest 5,1 miljardit eurot on ette nähtud teadusuuringutele ja innovatsioonile, 2,5 miljardit eurot toiduohutusele ja 2,8 miljardit enim puudust kannatavatele inimestele toiduabi andmiseks mitmeaastase finantsraamistiku muudest alalõikudest, samuti 3,9 miljardit eurot uuele kriisireservile põllumajandussektoris ning 2,8 miljardit eurot Euroopa Globaliseerumisega Kohanemise Fondile väljaspool mitmeaastast finantsraamistikku, moodustades seega aastatel 2014–2020 eelarve kogumahuks 435,6 miljardit eurot.

Liikmesriikidele on antud soovitus lülitada oma maaelu arengu programmidesse temaatilised allprogrammid, et lahendada nende jaoks oluliste piirkondade erivajadusi.

Temaatilised allprogrammid peaksid muu hulgas hõlmama noori põllumajandusettevõtjaid, väikseid põllumajandusettevõtteid, mägipiirkondi ja lühikeste tarneahelate loomist. Temaatilisi allprogramme tuleks kasutada ka selleks, et luua võimalus selliste põllumajandussektorite ümberkorraldamiseks, mis oluliselt mõjutavad maapiirkondade arengut.

Selliste temaatiliste allprogrammide tõhusaks toimimiseks peaks liikmesriikidel olema lubatud kehtestada nende poolt hõlmatavatele toimingutele kõrgemad toetusmäärad.

Põllumajanduse ja metsanduse areng ja spetsialiseerumine ning eelkõige maapiirkondade mikro-, väike- ja keskmise suurusega ettevõtjate ees seisvate ülesannetega toimetulek nõuab sobival tasemel tehnilist ja majanduslikku koolitust ning suurendatud võimsust, et teadmisi ja teavet

saada ja vahetada, sealhulgas parimaid põllumajanduslikke ja metsanduslikke tootmisviise levitada.

Pisiettevõtted on maapiirkonna majanduse alustala. Põllumajandusettevõtete ja mittepõllumajanduslike ettevõtete arengu eesmärk peaks olema tööhõive soodustamine ja kvaliteetttöökohtade loomine maapiirkondades, juba olemasolevate töökohtade säilitamine, tööhõive hooajaliste kõikumiste vähendamine, mittepõllumajanduslike sektorite arendamine väljaspool põllumajandust ja toiduainetetööstust, soodustades samal ajal ettevõtete integratsiooni ja kohalike sektoritevahelisi seoseid. Tuleks soodustada projekte, millega üheaegselt integreeritakse põllumajandust, jätkusuutliku ja vastutustundliku põhimõtte alusel toimivat maaturismi, loodus- ja kultuuripärandit ning investeeritud taastuvenegiasse.

Maapiirkondades kohaliku infrastruktuuri ja kohalike põhiteenuste arendamine, sealhulgas vaba aja veetmine ja kultuur, külade uuendamine ning külade ja maapiirkonna maastike kultuuri- ja looduspärandi taastamise ja täiustamisega seotud tegevused on olulise tähtsusega sammud maapiirkondade kasvupotentsiaali realiseerimisel ja jätkusuutlikkuse soodustamisel. Seepärast tuleks anda toetust vastavasisulise eesmärgiga toimingutele, sealhulgas info- ja sidetehnoloogiale juurdepääsule ning kiire ja ülikiire lairibaühenduse arendamisele.

Kooskõlas nende eesmärkidega tuleks maapiirkondades soodustada selliste teenuste ja infrastruktuuri arendamist, mis edendavad sotsiaalset kaasatust ning muudavad suundumusi, mis näitavad sotsiaalset ja majanduslikku tagasimekut ja maapiirkondade rahvaarvu vähenemist. Sellise toetuse maksimaalse tõhususe saavutamiseks tuleks hõlmatud tehingud rakendada kooskõlas maapiirkonna ühe või mitme omavalitsusüksuse poolt väljatöötatud omavalitsuste arengukavade ja nende põhiteenustega.

Toetus väikeettevõtjatele ühise tööprotsessi korraldamiseks ning vahendite ja varude jagamiseks peaks hoolimata nende väiksest tootmismahust aitama neil olla majanduslikult elujõuline. Toetus tarneahelas tegutsejate vaheliseks horisontaalseks ja vertikaalseks koostööks ning kohalikeks edendustegevusteks peaks kiirendama lühikese tarneahela, kohalike turgude ja kohaliku toiduahela majanduslikult ratsionaalset arengut.

Toetus keskkonnaprojektide ja -tavade kollektiivseks läbiviimiseks peaks aitama saavutada ulatuslikumat ja järjekindlamat keskkonna- ja kliimaalast kasu, kui muidu omaette tegutsevate üksikettevõtjate puhul.

Suurt tähelepanu on teatistes pööratud administratiivse suutlikkuse parandamisele, kuid samas ka programmide lihtsustamisele.

Turismiettevtete roll maaelu arengus

Raili Mengel-Sünt, MTÜ Eesti Maaturism

Paljude maaelanike jaoks Eestis on turismiettevtlus saanud oluliseks (vahel ka ainukeseks) elatusallikaks. Eri- nevatel põhjustel võivad maaelanikud sattuda olukorda, kus tuleb likvideerida taime- või loomakasvatus ning siis otsi- takse võimalusi teenida endale elatist läbi mitmesuguste muude väikeettevtlusevormide sh. turismiteenuste pakku- mise. Paljude analüütikute arvates on maaelu päästerõn- gaks mitmekesine mikro-, väike- ja keskmine ettevõtlus, kus otsesteks omanikeks on maainimesed ise.

Kuid tegelikult ei taha ega tohi mina kui (maa)turismiet- tevõtjate katusorganisatsiooni esindaja kaevelda, sest näen ning lausa kogen, kuidas meid järjest rohkem kaasatakse erinevate maapiirkonna arengukavade ja toetusprogrammi- de kriteeriumide väljatöötamisse. Järjest rohkem peetakse dialooge, selgitamaks välja, mida saame teha väikeettevõtte- te toetuseks. Kinnitan, et protsess on positiivne ja ette saab heita ehk aegajalt ainult seda, et see on liiga aeglane.

Selleks, et kaitsta ettevõtlust Eesti maapiirkondades, suurendada inimeste endi ettevõtlikust, tuleb aktiivselt ja innuga astuda samme, mis loovad ettevõtluskeskkonna ja tagavad ühiskonna väärtuste tugevdamise. Need on üldine kõrge haritus, isiklik vastutus oma tervise, vananemise ja hariduse eest. Kõik, mis vähendab ja pärsib meie initsiatiivi, nagu ebaõiglus, konfrontatsioon, pinnapealsus, on ettevõt- luse pidurid.

Kui peatuda konkreetsetl maaturismiettevtlusel, siis on tõestanud, et see sektor mängib majanduse edendamisel olulist rolli ning on kujunenud Eestis arvestatavaks majan- dusvaldkonnaks. Tänu oma mitmekesisusele pakub maa- turism uusi ja alternatiivseid võimalusi paljude maaeluga seotud valdkondade ja maapiirkondade arenguks.

Maaelu mitmekesistamine loob võimalused maal elami- seks väga erinevate ootuste, nõudmiste, ettevalmistuse ja võimetega inimestele. Eesti väikese ja keskmise suurusega maaturismi ettevõtted on olulised töökohtade loojad maa- piirkondades ning nad on tavalisest paindlikuma töökorral- dusega. Maaturism on ettevõtlusvorm, mis võimaldab väga kiiresti reageerida maapiirkondade külastajate vajaduste muutustele.

Euroopa maaturismile omastest turismiliikidest (agro-, talu-, öko-, loodus-, roheline, säästev, tervise-, matka-, ratsa-, mägi-, suusa-, kalastus-, jahi-, ajaloo-, etniline ja kultuuriturism) toimivad enamik praeguseks ka Eestis hästi, kuid külastaja ootab alati midagi uut ja põnevat, seetõttu on viimastel aastatel maaturismiettevtõtted Eesti kontekstis hoogsalt tegelenud toiduturismi arendamisega.

Et meeldejäädva külastuselamuse loovad alati ümbritsev keskkond, põnevad tegevused ja lahke pererahvas, siis tuleb igal turismiettevtjal teha oma tööd täie pühendumise ja innuga, mõeldes hoolikalt läbi pisimagi detaili pakutava- tes toodetes ja teenustes, et tagada külastajale rahulolu ja meeldejäädvaid elamused.

MTÜ Eesti Maaturism on suurim turismi- ettevõtjaid ühendav katusorganisatsioon Eestis, kes on 11 aastat kaasa aidanud Ees- ti turismituru arengule, koondades täna- seks oma ridades üle 300 turismiettevtja, kes kõik pakuvad puhkamisvõimalusi nii seiklus-, kultuuri- kui loodushuvilistele inimestele kodu- ja välismaalt. Aga ka nei- le, kes eelistavad maal puhkust veeta koos oma pere või sõpruskonnaga.

Head lugejad, veenduge ise Eesti maapiirkonna turis- miettevtjate ettevõtlikkuses ja tubliduses ning leidke või- malused sellest osa saada suurima maaturismi infoportaali www.maaturism.ee vahendusel. Leidke aega puhkuseks, sest maal on elu!

Mahepõllumajanduse ees seisvad väljakutsed

Airi Vetemaa, Eesti Mahepõllumajanduse Sihtasutus

Kvaliteetse keskkonnaseisundi hoidmise ja loodusressursside säästliku kasutamise vajaduse tõttu väärtustatakse mahepõllumajandust järjest rohkem kogu maailmas, eriti aga Euroopas.

Mahetoidu nõudlus kasvab kiiresti. Tarbijad nimetavad oma mahetoidu ostueelistuse põhjusena kõige sagedamini selle tervislikkust. Eriti peetakse oluliseks, et mahetoit ei sisalda pestitsiidijääke ega kunstlike lisaaineid.

Eestis algas mahe- ehk ökoloogilise põllumajandusega tegelemine organiseeritult (s.h talude kontrollimine) 1989. aastal Eesti Biodünaamika Ühingu eestvõttel. Esimene mahepõllumajanduse seadus võeti vastu 1997. aastal, 2001. aastast toimib riiklik kontrollisüsteem. Mahetootmist toetatakse Eestis alates 2000. aastast. 2006. aastal asutati Mahepõllumajanduse Koostöökogu, mille eesmärk on ühiselt seista mahepõllumajanduse hea käekäigu eest. Koostöökogusse kuuluvad kõik 12 aktiivselt mahepõllumajandusega tegelevat organisatsiooni.

Mahetootmine on Eestis kiiresti laienenud. 2010. aastal oli mahepõllumajandusliku maa pindala 121 815 ha (umbes 13% kogu põllumajandusmaast) ning mahetootjaid 1356. Lisaks on kontrollitud ligi 1000 ha looduslikke korjelasid. 2011. aasta esialgsetel andmetel on mahemaad ligi 130 000 hektarit ja tootjate arv 1432. Maheettevõtted on aasta-aastalt suurenenud, 2010. aastal oli nende keskmine mahemaa pind 90 hektarit. Kuue Eesti suurima maheettevõtte pindala ulatus üle 1000 hektari. Mahetootjate arvu poolest oli esikohal Võrumaa, mahemaa pindala poolest Saaremaa.

Loomadest peeti mahepõllumajanduslikult kõige arvukamalt lambaid (42 464 looma) ja veiseid (25 174 looma). Linnu- ja seakasvatajaid on väga vähe, kuigi viimastel aastatel on huvi nende tootmisvaldkondade vastu suurenenud.

Kui mahetootjaid on Eestis päris palju, siis töötlejaid on veel väga vähe. 2011. aasta sügisel oli neid ligi 50. Suurem osa neist on väiketöötledajad, sageli on tegu mahetootmisettevõttega, kust on pärit ka põhiosa toorainest. Töödeldakse küll kõiki peamisi tootegruppe – piima, liha, teravilja, marju, puu- ja köögivilju ning maitse- ja ravimtaimi, kuid toodete valik on tagasihoidlik. Kõige rohkem on teravilja töötlemisega tegelejaid.

Mahetoit on müügil paljudes öko- ja loodustoodete poodides (nt Tallinnas üle 20), mõnel neist on ka internetipood. Samuti hakkab mahetoit järjest enam jõudma suurte toidupoodide riiulitele, valiku mahetooteid leiab neist enamikust. Osa mahetoodangust müüakse lähipiirkonna elanikele otse talust. Kahjuks läheb töötlemisvõimaluste vähesuse või puudumise tõttu suur osa mahetoorainest tavatöötlemisse ja tarbijateni mahedana ei jõua.

Eesti mahetoodangut (teravili, liha, marjatooted) müüakse vähesel määral ka teistesse ELi riikidesse.

Väljakutsed mahepõllumajanduslikus tootmises

Majandamise kvaliteet, mahetootmise potentsiaali rakendamine:

- oskusteabe nappus ja ekspertide vähesus või puudumine, eriti teatud valdkondades (nt sea- ja linnukasvatus);
- tootjate ebapiisav teadlikkus;
- teadusuuringute vähesus kohalikes tingimustes ja tehnoloogiate arendamise puudulikkus;
- mahepõllumajandusõppe puudulikkus kutse- ja kõrghariduse tasandil;
- suur investeeringuvajadus;
- väikestest mahtudest tulenev toodangu kõrge omahind.

Väljakutsed mahedalt toodetud põllumajandussaaduste mahedana tarbijani jõudmises

Töötlemine:

- praegu töötlejate vähesus ja väikesed mahud, mistõttu suur osa – eriti loomakasvatustoodangust – müüakse tavatoodanguna;
- tooraine vähesus ja tootjate hajus paiknemine, mis pärsib suuremate töötlejate huvi mahetöötlemise vastu;
- toodete piiratud valik, mis ei rahulda tarbijate nõudlust.

Mahetoodete hind:

- suured logistikakulud väikeste koguste ja mahetootjate hajusa paiknemise tõttu üle Eesti;
- käsitööstuslik tootmine, mis iseenesest on oluliselt kallim kui masstootmine.

Tarbijate teadlikkus:

- info vähesus;
- mahepõllumajanduse ebajärjekindel kajastamine kooliprogrammides.

Eksport:

- toodangukoguste väiksus.

Mis on UMA MEKK?

Palaval suvepäeval öitsvatelt Võrumaa heinamaadelt tõusev ürdilõhn, mis talvel muutub kosutavaks teeks. Rahulikult mäletsev lehmakari (mõnel pool ka kitsekari), kelle piimaannid muutuvad suus sulavaks koorekaramelliks, kohupiimaks, juustuks. Varju pakkuvad viljapuud-ja põõsad, kust voolab meie kannudesse-püttidesse mahedaid ja maitsvaid mahlu ning moose. Küpse sügise aroomid: viljakoristus, kartulivõtt, leivalõhn ... Mõnused metsaalused, täis kutsuvaid ande – maasikaid, mustikaid, murakaid, pohli, jõhvikaid, seeni ...

Aastaringselt tegutsevad Võrumaal inimesed, kes hoolsate käte ja sooja südamega künnavad, kasvatavad, koguvad salvedesse ja panevad purki oma maa mullast võrsunud toidupala. Jonni jätmata, kõneldes oma keelt ja mäletades oma lugu.

See ongi UMA MEKK.

Kui soovid ehtsat Võrumaa toitu, küsi võõrustajalt UMA MEKK kaubamärgiga varustatud kaupa!

Kuidas saab nõuandesüsteem panustada maaettevõtluse arengusse

Jaan Bachmann, Valgamaa Põllumeeste Liidu Nõuandekeskus

Suure enamuse Eesti territooriumist katavad põllumajandusmaad ja metsad, sellepärast on võtmeroll maamajanduse ja maastike tervisliku seisundi hoidmisel. Neil aladel tegutsevad põllumajandus- ja maaettevõtjad täidavad mitmeid erinevaid funktsioone, alates söödavate ja mittesöödavate põllumajandustoodete tootmisest kuni paikkonnahal-duse, loodushoiu ning turismini välja.

Maapiirkonna ettevõtlusmaastik on väga mitmekesine ja omanäoline, kuid üsnagi tundlik majanduses ja muudes sfäärides toimuvate muutuste suhtes. Põllumajandusettevõtete arv on järsult langenud. Primaarsektoris langes hõivatute arv 134000-lt 19000-ni.

Kogu põllumajandusliku tootmise ja ka maapiirkonna areng tervikuna toimub Euroopa ÜPP seaduse ning siit tulenevate teiste EL ja siseriiklike õigusaktide alusel. Euroopa ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seadusega pandi kõikidele liikmesriikidele kohustus maaelu nõuandesüsteemi loomiseks ning uuesti tuletati seda kohustust meelde ja täpsustati määrusega 73/2009. 2005. aastal määrati Eestis konkursi tulemuste põhjal ka maakondlikud nõuandekeskused ning rakendus kogu riiki kattev nõuandesüsteem. Kuna Eestis on nõuandesüsteem teistest riikidest erinevalt mõjutatav poliitilistest suundumustest, mitte majanduslikest vajadustest, siis on seda pidevalt reformitud ja praegu seisab ees järjekordne hoopis põhjalikum jõuline reform.

Nõuandesüsteemi peamiseks ülesandeks on jätkusuutliku, efektiivse, kaasaegse ja keskkonnasäästliku põllumajandus- ja maaettevõtlussektori nõustamine. EL Nõukogu määrusest 73/2009 tulenevad ka nõustamise prioriteedid, milleks on nõuetele vastavus, töötervishoid ja tööohutus ning maaelu mitmekesistamine. Nõuetele vastavuse kohustuste täitmise korral tagatakse Eestis põllumajandustoetuste maksimine täies mahus vaid nendele põllumajandustootjatele, kes täidavad erinevatest seadustest tulenevaid nõudeid ning hoiavad põllumajandusmaad heades põllumajandus- ja keskkonnatingimustes.

Nõuetele vastavus koosneb:

1. **headest põllumajandus- ja keskkonnatingimustest;**
2. **kohustuslikest majandamisnõuetest.**

Neid mõlemaid nõudeid täiendatakse pidevalt. Nii lisandusid 2011. aastal senistele loomade registreerimise ja identifitseerimise nõuetele rahva-, looma- ja taimetervise nõuded. 2013. aastast lisandub loomade heaolu nõue. Need nõuded kehtivad põllumajandusliku tegevuse või põllumajandusliku majapidamise põllumajandusmaa suhtes, olene-

mata sellest, kas sellele maale toetusi taotletakse või mitte. Nõuete rikkumisel vähendatakse taotleja toetuse summat.

Kuidas nõuandesüsteem saab aidata?

Igas maakonnas töötavad spetsiaalselt ettevalmistatud ja ennast sel alal täiendavad konsulendid. Nõuande saamiseks on vaja minna või helistada kohaliku maakonna nõuandekeskusse, kus abivajaja viiakse kokku konsulendiga, kes on võimeline vaatama üle nõusoojija ettevõtte või tema dokumendid ja pakkuma välja konkreetsed lahendused. Konsulendid on valmis viima nõusoojija ettevõttes läbi nn nõuetele vastavuse audit. Kui nõusaaaja kõrvaldab kõik need puudused, mida koos konsulendiga avastati, ei ole kontrolle vaja karta. Konsulendile kulunud lepingulisest tasust tagastatakse nõusaaajale nõuandetoetusena vastavusnõuete ning töötervishoiu ja tööohutuse puhul 80, muu nõuande puhul 75%.

Maapiirkonna elukvaliteedi parandamiseks, sealhulgas maaelanike tulutaseme tõstmiseks ja maaelanike tööga hõivamise eesmärgil sobivate töökohtade arvu suurendamiseks tuleb **arendada ja mitmekesistada ettevõtlust maal**. Maapiirkondades on oluline arendada ühistegevust. Ühistegevus on eriti vajalik väiketalude majandustegevuse arendamiseks ja tugevdamiseks. Nõuandekeskuste juures töötavad põhjalike teadmiste ja kogemustega maaettevõtluse ja kogukonna arengu konsulendid.

Kuidagi ei saa jätta märkimata võimalikku abi finantsmajanduse vallas. Igas maakonnas on olemas väga tugevad finantsmajanduse konsulendid, samuti on välja töötatud ettevõtete hindamise kalkulaatormatriks, mille abil on võimalik hinnata ettevõtte jätkusuutlikkust ja anda soovitusi ettevõtjale oma tegevuste muutmiseks. Väga oluliseks ja vajalikuks on töötervishoiu ja tööohutuse alane nõustamine. Loomulikult antakse nõu ka taime-, linna- ja loomakasvatustes, sealhulgas mahetootjatele. Nõu saab ka maaparan-duse, metsanduse, aianduse jt valdkondades. Maaelanikele viiakse läbi koolitusi ja õppepäevi.

Kokkuvõtteks võib öelda, et üleriigilist nõuandesüsteemi arendab koordineeriv keskus koos igas maakonnas tegutseva nõustamiskeskusega. Kõikide konsulentide ja nõustamiskeskuste andmed on põllumeestele ja maaettevõtjatele kättesaadavad maaettevõtjate portaalis www.pikk.ee. Kõigile soovijatele on nõuanne üle riigi kättesaadav olnud juba aastaid ja siiani on ettevõtjatel olnud võimalus kasutada nõuandetoetust, mis katab 75-80% nõustamise kuludest. Maakondade nõuandekeskuste koolitatud konsulendid ootavad nõuande vajajaid, et neid oma teadmiste ja kogemustega abistada.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

*Täname
osalemast!*

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda

J. Vilmsi 53G Tallinn 10147

Tel 600 9349, faks 600 9350, e-post: info@epkk.ee

www.epkk.ee

ISSN 1736-2121